

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SASTATĀMĀS VALODNIECĪBAS UN TULKOŠANAS NODAĻA

**SAVIENOJUMA VERBS IGAUŅU VALODĀ UN TĀ ATBILSME
LATVIEŠU VALODĀ**

BAKALaura DARBS

Autors: Krišjānis Strikaitis

Studenta apliecības nr.: ks10161

Darba vadītājs: Mag. hum. zin. Ērika Krautmane

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba *Savienojuma verbs igauņu valodā un tā atbilsme latviešu valodā* mērķis ir noskaidrot, kāda ir igauņu valodas savienojuma verba atbilsme latviešu valodā. Darba pirmajā daļā ir apkopota teorētiskā literatūra, kas ļauj iegūt priekšstatu par igauņu valodas savienojuma verbu un tā funkcijām. Teorētiskajā daļā apkopota arī informācija par savienojuma verba atbilsmi latviešu valodā. Darba praktiskajā daļā veikta empīriskā piemēru analīze, izmantojot valodas korpusu. Darba rezultātā noskaidrojās tas, ka igauņu valodas savienojuma verbu latviešu valodā var izteikt vismaz sešos dažādos veidos, un atbilsme latviešu valodā bieži mēdz būt atšķirīga.

Atslēgas vārdi: sastatāmā valodniecība, savienojuma verbs, verbs, adverbs, atbilsme, igauņu valoda, latviešu valoda

ANNOTATION

The purpose of bachelor's thesis *Compound verb in Estonian and it's correspondence in Latvian* is to find out how Estonian compound verb corresponds to Latvian. In the first part of the work theoretical literature has been collected and therefore allows the reader to have an insight regarding compound verb in Estonian language and it's functions. In theoretical part information about Latvian correspondence of Estonian compound verb has also been collected. In the empirical part analysis of examples has been carried out by using language corpus. The result of this study proved that Estonian compound verb can be expressed in at least six different ways in Latvian and it's correspondence can be different.

Key words: contrastive linguistics, compound verb, verb, adverb, correspondence, Estonian language, Latvian language.

SATURS

Ievads.....	5
1. SAVIENOJUMA VERBS IGAUŅU VALODĀ.....	7
1.1 Savienojuma verba definīcija un funkcijas igauņu valodā.....	7
1.2 Lokalitāti izsakoši savienojumaverbi.....	11
1.3 Perfektivitāti izsakoši savienojuma verbi.....	13
1.4 Stāvokli izsakoši savienojuma verbi.....	13
1.5 Modalitāti izsakoši savienojuma verbi.....	14
2. SAVIENOJUMA VERBA ATBILSME LATVIEŠU VALODĀ.....	15
2.1 Bezpriedēkļa verba + adverba konstrukciju izcelsme latviešu valodā un saistība ar somugru valodām.....	15
2.2 Verbu prefiksi un to nozīmes.....	16
2.3 Verba un adverba konstrukcijas	18
3. SAVIENOJUMA VERBS UN TĀ ATBILSME LATVIEŠU VALODĀ: EMPĪRISKĀ ANALĪZE.....	20
3.1 Piemēri ar <i>alla</i> un <i>alt</i>	22
3.2 Piemēri ar <i>ette</i>	22
3.3 Piemēri ar <i>kohale</i>	23
3.4 Piemēri ar <i>kätte</i>	24
3.5 Piemēri ar <i>läbi</i>	26
3.6 Piemēri ar <i>maha</i>	29
3.7 Piemēri ar <i>mööda</i>	31
3.8 Piemēri ar <i>otsa</i>	32
3.9 Piemēri ar <i>sisse</i>	32
3.10 Piemēri ar <i>vastu</i>	34
3.11 Piemēri ar <i>välja</i>	36
3.12 Piemēri ar <i>üle</i> un <i>üles</i>	37
3.13 Piemēri ar <i>üumber</i>	40
SECINĀJUMI.....	42
LITERATŪRAS SARAKSTS	44

IEVADS

Bakalaura darba tēma ir savienojuma verbs igauņu valodā un tā atbilsme latviešu valodā. Lai gan latviešu un igauņu valodas ir ietekmējušas viena otru, tās tomēr pieder divām dažādām valodu saimēm un ir atšķirīgas ne tikai leksiskajā un fonoloģiskajā ziņā, bet arī morfoloģiskajā un sintaktiskajā ziņā. Atšķirīgās valodu pazīmes valodniekiem tādējādi piedāvā daudz pētāmu jautājumu. Arī valodniecībā izmantotā terminoloģija igauņu–latviešu kontekstā var būt atšķirīga. Vērā ņemamu iespaidu uz latviešu valodu ir atstājusi igauņu valodai radniecīgā lībiešu valoda, kas savukārt rosina valodniecības jautājumus baltu un Baltijas jūras somugru valodu izpētē un salīdzināšanā ne tikai no lingvistiskā, bet arī no lingvistiski–vēsturiskā skatu punkta.

Šajā darbā tiek aplūkoti igauņu valodas savienojuma verbi, kurus veido verbs jeb darbības vārds kopā ar adverbu jeb apstākļa vārdu. Igauņu valodā savienojuma verbi var sastāvēt no dažādām kombinācijām un var izteikt lokalitāti jeb virzību un novietojumu, perfektivitāti jeb pabeigtību, stāvokli un modalitāti jeb attieksmi. Dažos gadījumos šīs kombinācijas var pievienot verbam kādu niansi vai pat iegūt jaunu semantisku nozīmi un tas, savukārt, var aprūtināt igauņu valodas apguvi tiem, kuru dzimtā valoda nav igauņu. Lai saprastu un tulkotu savienojuma verbu nozīmi ir nepieciešamas igauņu valodas priekšzināšanas, jo ne vienmēr tiešs tulkojums saglabā semantisko nozīmi.

Tā kā latviešu valodniecībā savienojuma verbs kā atsevišķs jēdziens neeksistē, šī jautājuma izpētē ir jāizmanto igauņu savienojuma verba iespējamā atbilsme latviešu valodā. Atbilsmes latviešu valodā ir iespējams izteikt vairākos veidos, kas tālāk rosina jautājumus arī latviešu valodniecības kontekstā. Vairāki latviešu valodnieki jau kopš Endzelīna laikiem ir pētījuši somugru valodu ietekmi uz latviešu valodu arī savienojuma verba sakarā, un tādējādi, pētījumu apjomam pieaugot, var izdarīt arvien pilnīgākus secinājumus, kas savukārt norāda iespējamu teoriju apstiprināšanos nākotnē.

Bakalaura darba tēma izvēlēta tādēļ, lai sniegtu statistisku, skaitlisku savienojuma verbu atbilsmes latviešu valodā atspoguļojumu, izpētītu atbilsmes morfoloģiskās, sintaktiskās un semantiskās īpatnības, kas savukārt palīdzētu citos ar igauņu savienojuma verbu saistītos pētījumos. Darba autors ir arī novērojis problēmas igauņu savienojuma verba apgūvē un pareizā lietojumā to studentu vidū, kuriem dzimtā valoda ir latviešu.

Bakalaura darbs sastāv no divām daļām: teorētiskās un praktiskās (empīriskās analīzes). Teorētiskajā daļā aprakstīts igauņu savienojuma verbs, tā definīcija, funkcijas, īpatnības un veikto pētījumu vēsture igauņu valodniecībā. Teorētiskajā daļā aprakstīta arī latviešu atbilde igauņu savienojuma verbam, tās veidi un iespējamā igauņu valodas uz latviešu valodu šajā jautājumā. Darba praktiskajā daļā, balstoties uz teorētiskajā daļā apkopoto informāciju, analizēta latviešu valodas atbilde igauņu savienojuma verbam, kā arī veikts skaitlisks aprēķins par to, kāda veida atbilde sastopama visbiežāk.

Darba veikšanai izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) apkopot teorētisko materiālu par igauņu savienojuma verbu un tā funkcijām;
- 2) apkopot teorētisko materiāli par savienojuma verba atbilsmēm latviešu valodā;
- 3) apkopot materiālu par agrāk veiktajiem pētījumiem, kā arī par valodu savstarpējo ietekmi šajā jautājumā;
- 4) veikt empīrisko piemēru analīzi;
- 5) izdarīt secinājumus par igauņu valodas savienojuma verba atbilsmi latviešu valodā.

Darbā izmantotās metodes ļaus veikt pētījumu: balstoties uz teorētiskajā daļā aprakstīto materiālu būs iespējams veikt empīrisku analīzi, kā arī izdarīt secinājumus par igauņu savienojuma verba atbilsmi latviešu valodā. Teorētiskajā daļā aprakstītais materiāls arī dod priekšstatu par igauņu valodas savienojuma verba funkcijām, kā arī to, kādas ir savienojuma verba atbildes latviešu valodā. Pētījuma praktiskajā daļā ir izmantots valodas korpuss – igauņu rakstnieka Tīta Aleksejeva (*Tiit Aleksejev*) 2008. gadā izdots romāns *Svētceļojums: Stāsts par pirmo krusta karu (Palveränd: lugu esimesest ristisõjast)*. Romānu no igauņu valodas tulkojusi Maima Grīnberga (izdots 2013. gadā).

1. SAVIENOJUMA VERBS IGAUŅU VALODĀ

1. 1. Savienojuma verba definīcija un funkcijas igauņu valodā

Vārdu salikums *savienotais verbs* vai *savienojuma verbs* latviešu valodniecības kontekstā neeksistē, tādēļ sākumā būtu jāizskaidro šī termina nozīme. 2015. gadā izdotā igauņu-latviešu vārdnīca (Valts Ernštreits u. c. 2015) piedāvā terminu *ühendverb* tulkot kā *savienotais verbs* vai *savienotais darbības vārds*. Terminu *savienojuma verbs* latviešu valodā ir izmantojusi Kersti Boiko (Boiko, Kersti 2001: 180). Igauņu valodniecībā termins *ühendverb* ir nostiprinājies, jo ar to tiek apzīmēts neatkarīgs, sintaktiski semantisks veselums. Termins ir atvasināts no igauņu valodas vārdiem *ühend* savienojums un *verb* verbs, darbības vārds. Jāpievērš uzmanība tam, ka tiek lietots latīniskais termins *verb* nevis igauņiskāks jēdziens *tegusõna* (darbības vārds). Darba autors ir izvēlējis lietot vecāko, Kersti Boiko lietoto terminu *savienojuma verbs*, nevis 2015. gadā izdotās igauņu-latviešu vārdnīcas piedāvāto variantu *savienotais verbs*.

Igauņu valodas gramatikā par savienojuma verbiem (*ühendverb*) sauc verbus jeb darbības vārdus, kas lietoti savienojumā ar adverbjiem jeb apstākļa vārdiem. Igauņu valodniecībā savienojuma verbus vēsturiski saistīja ar līdzīgu konstrukciju – izteicieniem (*väljendverb*) jeb nomena un verba savienojumiem, tomēr jebkurā gadījumā starp abām konstrukcijām ir iespējams novilkt stingru robežu. Atšķirībā no vārdu virknes un izteicieniem, savienojuma verba pamata saturu ietver tieši verba daļa. Šāda veida savienojumā adverbs tam pievieno kādu niansi, darbojoties līdzīgi afiksam, tādēļ savienojuma verba sastāvā esošos adverbis skata kā savrupu vārdšķiru – palīgadverbis. Kā palīgadverbi var būt lokālie jeb vietas, perfektīvie, stāvokļa un modālie adverbi. (Erelt, Mati u. c. 2017: 104)

Līdzīgu skaidrojumu piedāvā arī 1993. gadā izdotā igauņu gramatika (Erelt 1993), kurā savienojuma verba definēšanai ir dots šāds skaidrojums: ‘savienojuma verbi ir verbu konstrukcijas, kuru saturisko kodolu veido to verba daļa, bet kā komplicējošais komponents ir orientāciju, perfektivitāti, stāvokli vai dažkārt arī modalitāti izsakošs palīgadverbs’. (Erelt, Mati u. c. 1993:20)

Savienojuma verba īpatnību izskaidrošana un tā sintaktiskās un semantiskās būtības noteikšana igauņu valodniecībā ir tikusi uzskatīta par būtisku problēmu, jo šāda veida verbu

grupas raisa sarežģītus gramatikas jautājumus. 19. gs. 70. gados šo problēmu pētīja Huno Retseps, nonākot pie secinājuma, ka savienojuma verbu no citām verbu ietverošām konstrukcijām ir iespējams nošķirt vadoties pēc vairākiem kritērijiem. (Rätsep, Huno 1978: 26)

Kā pirmais tiek minēts ortogrāfiskais kritērijs. Uz to jau 1938. gadā norādīja E. Mūks (Muuk, E. 1938: 7), apgalvojot, ka verba savienojumi būtu saucami par savienojuma vārdiem. Acīmredzot arī pats termins *ühendverb* ir E. Mūka radīts. Šī apgalvojuma ietekmē vēlāk izdotajā igauņu valodas gramatikā (Valgma, Remmel 1968) rakstīts, ka savienojuma verbs sastāv no diviem secīgiem, šķirti rakstītiem vārdiem. Šāds, diezgan virspusējs skaidrojums vienkāršo terminu *ühendverb* līdz tīri ortogrāfiskam jēdzienam. Tomēr jāņem vērā, ka likumi, kas attiecas uz to, vai vārdi rakstāmi šķirti vai kopā, paredz, ka savienojuma verbu ir iespējams atšķirt no citiem vārdu savienojumiem, kuri šajos likumos neiederas. Tādējādi ir skaidrs, ka ortogrāfiskais kritērijs ir visai virspusējs un tālākai jēdziena izpratnei un nodalīšanai daudz nepalīdz. (Rätsep 1978: 26)

Kā otrais kritērijs savienojuma verba nodalīšanai tiek minēts morfoloģiskais kritērijs. Šis apgalvojums balstās uz to, ka savienojuma verbs sastāv no verba un palīgadverba. Tomēr šādam kritērijam vispirms ir vajadzīga palīgadverba definēšana un skaidrošana, kā arī nepieciešams noteikt to, kādi vārdi pieder pie palīgadverbiem. (Rätsep 1978: 26)

Kā trešais tiek lietots sintaktiskais kritērijs – savienojuma verbi teikumā darbojas kā viens teikuma loceklis, piemēram, kā izteicējs. Tomēr arī šajā gadījumā kritērija skaidrojums nebūt nav vienkāršs, jo sintaktiskās attiecības starp verbu un palīgadverbu ir acīmredzami daudzveidīgas. (Rätsep 1978: 26)

Kā ceturtais tiek minēts semantiskais kritērijs. Uz to norādīja Johanness Āviks, apgalvojot, ka savienojumos kopā ar vārdiem būtu rakstāmi tikai verba nozīmi modificējoši vai papildinoši adverbji – tādi adverbji, kas kopā ar verbu modificē tā nozīmi (piemēram, orientācijas vai perfektivitātes kontekstā) vai pievieno verbam kādu niansi jeb kaut ko tādu, ko nebūtu iespējams izteikt ar vienu vārdu. Uz to pašu kritēriju norāda arī Mūks, secinot, ka šādos gadījumos verbam ir atšķirīga nozīmes nianse, kuru, verbam esot vienam, novērot nebūtu iespējams (tā sauktais nozīmi modificējošais princips). Turklāt nozīmi modificējošais vārds vai nu dod verbam pavisam citu nozīmi, vai arī nosaka darbības perfektivitāti, vai dod darbībai zināmu virzienu. Šis kritērijs savienojuma verba definēšanā ir daudzkārtīgi ticis izmantots bez tuvākas konkretizēšanas. (Rätsep 1978: 26 – 27)

Ņemot vērā iepriekš minētos apgalvojumus, varētu secināt, ka par savienojuma vārdiem igauņu valodniecībā sauc konstrukcijas, kuras sastāv no vienkārša vārda un savādāka tipa vārda, kuru dēvē par palīgadverbi (*abimäärsõna*). Ir piedāvāti arī citi termini palīgadverba nosaukšanai, piemēram, prefiksālais adverbs (*prefiksaalne adverb*) un blakusvārds (*kõrvalsõna*), šo terminu atbilstība un izcelsme tiks iztirzāta vēlāk. Salīdzinot konstrukciju ar tās vārda komponentu, tās nozīme ir modificēta. Skatoties no sintaktiskā skatupunkta, savienojuma vārdu var uzskatīt par vienu teikuma locekli, un no šī vienuma var būt atkarīgi daudzveidīgi teikuma palīglocekļi. (Rätsep 1978: 27)

Ir skaidrs, ka vislielākās problēmas savienojuma vārda definēšanā rada tieši tā palīgadverba daļa un palīgadverba nodalīšana no citām vārdšķirām. Līdz pat 20. gs. 70. gadiem igauņu valodniecībā ir iztrūkusi palīgadverba padziļināta analīze un definēšana, un gramatikas ir aprobežojušās tikai ar piemēru sniegšanu. (Rätsep 1978: 27)

Palīgadverba definēšanai tika noteiktas šādas pazīmes:

- 1) palīgadverbi vienmēr teikumā parādās kopā ar vārdiem, ar to palīdzību no vienkāršiem vārdiem tiek atvasināti jauni vārdi;
- 2) palīgadverbs pats nevar atbildēt uz kādu jautājumu;
- 3) palīgadverbi nevar būt neatkarīgi teikuma locekļi;
- 4) palīgadverbi norāda uz darbības virzienu, pabeigtību vai tās tuvāk raksturojošu būtību;

Būtībā šīs pazīmes nemaz nevarētu uzskatīt par stingri noteiktām īpašībām, jo to pamatotība vēl ir jāpierāda. (Rätsep 1978: 27)

Arī valodnieku viedokļi attiecībā uz palīgadverbu kategorizēšanu ir atšķirīgi. Daļa pētnieku secina, ka palīgadverbi nevis veido jaunu vārdšķiru, bet drīzāk būtu uzskatāmi par adverbu apakšgrupu. Otra daļa uzskata, ka palīgadverbi veido jaunu vārdšķiru, kura pieder pie palīgvārdiem (*abisõnad*) un būtu dēvējami par blakusvārdiem (*kõrvalsõnad*). (Rätsep 1978: 27) Jāpiemin, ka latviešu valodniecībā šāds termins neeksistē.

To, kurš no šiem abiem skatupunktiem ir pareizāks, nav iespējams noteikt vadoties tikai pēc iepriekš minētajiem skaidrojumiem. Tā sauktā blakusvārda kā vārdšķiras statuss ir diezgan neskaidrs, un cits piedāvātais termins šajā sakarībā – prefiksālais adverbs

(*prefiksaalne adverb*) savā tīri vārdiskajā nozīmē ir pretrunīgs un paradokšāls. Tādēļ šis savienojuma verba komponents ir ticis iesaukts par *adverbu*. (Rätsep 1978: 27)

Tālāk ir jāmin citas savienojuma verba pazīmes, pēc kurām vadoties var sākt runāt par savienojuma verbu iedalīšanu sīkākās grupās. Savienojuma verbus atkarībā no tā, cik tie produktīvi, var iedalīt divās grupās. Lielākajai daļai savienojuma verbu to adverbialajā komponentā iztrūkst tāda veida individualizācija, kā tas ir izteiciena patstāvīgā vārda komponenta gadījumā. Šie adverbi bieži veido veselus vārdu savienojumus kopā ar verbu grupām, t. i. savienojuma verbu gadījumā kāds konkrēts adverbs bieži var saistīties ar vairākiem verbiem un šie verbi savukārt veido semantiski tuvas grupas un otrādi: konkrētas verbu grupas katrs šajā grupā esošs verbs var veidot kombinācijas ar visiem kādas semantiskas grupas adverbiem. Tas nozīmē to, ka liela daļa uz virzienu norādošu adverbu var saistīties ar lielāko daļu, ja ne visiem kustību apzīmējošiem verbiem. (Rätsep 1978: 28)

Piemēram, šādi adverbi, kas norāda uz virzienu:

alla ‘lejud’, ‘lejš’, *üles* ‘augšup’, ‘augšā’, *sisse* ‘iekšā’, *välja* ‘ārā’, ‘laukā’, *ette* ‘priekšā’

var veidot kombinācijas ar verbiem, kuri apzīmē kustību:

tulema ‘nākt’, *minema* ‘iet’, ‘doties’, *jooksma* ‘skriet’, *ujuma* ‘peldēt’. (Rätsep 1978: 28)

Kornēlijs Haselblats (Cornelius Hasselblatt), balstoties uz igauņu valodas korpusu, ir veicis padziļinātu pētījumu par to, ar kādiem adverbiem saistās konkrēti verbi un otrādi – ar kādiem verbiem saistās adverbi, kopā veidojot savienojuma verbus.

Var salīdzināt divus līdzīgus verbus: *käima* ‘iet’ un *jooksma* ‘skriet’. Kā viens, tā otrs verbs, veidojot savienojuma verbus, saistās ar 21 adverbu. Lielākā daļa adverbu (14 no 21) tik tiešām sakrīt, un jāņem vērā, ka šie adverbi norāda uz virzienu. (Hasselblatt, Cornelius 1990: 208 – 213) Pārējo adverbu gadījumā var runāt par divām kategorijām:

- 1) Adverbi, kuri kopā ar verbu veido neregulāros jeb idiomātiskos savienojumus, piemēram, *peale käima* ‘uzmākties’, *koos käima* ‘pulcēties’.
- 2) Adverbi, kuri tiek lietoti kopā ar verbu *jooksma*, lai uzsvērtu virzienu, jo igauņu valoda pārvietošanos ejot var apzīmēt ar trīs dažādiem verbiem – *minema*, *käima*, un *tulema*, kuri attiecīgi apzīmē iešanu (došanos) uz kaut kurieni, iešanu (vairāk

abstraktākā nozīmē) un nākšanu no kaut kurienes. Tādēļ verbs *jooksma*, atšķirībā no *käima*, veido savienojuma verbu kopā ar adverbu *üles* ‘augšup’ (*üles* norāda virzību). *Üles* savukārt saistās ar verbu *minema*, kurš apzīmē iešanu uz kaut kurienu.

Verbu konstrukciju (piem. savienojuma verbu un izteicienu) formas līdzinās morfoloģiskajām vārdu formām. Vairums pārējo savienojumu ir salīdzināmi ar atvasinājumiem: viens to komponents funkcionē apmēram tāpat kā verba afikss (sal. *läheb mööda* iet garām, pāriet, beidzas – *möödub* iet garām, pāriet, beidzas). Šī analogija ir arī motivējusi to, lai igauņu valodniecībā šos savienojumus dēvētu par *verbiem*. Tomēr būtu jāuzsver, ka šo *verbu* gadījumā nav darīšana ar daudzdaļīgu vārdu, bet ar vārdu savienojumu, kura komponenti pieder katrs savai vārdšķirai. Tāpat funkcionē, piemēram, arī adpozīcijas savienojums ar lietvārdu. (Erelt u. c. 2017)

1.2. Lokalitāti izsakoši savienojuma verbi

Lokālie (telpiskie, arī – orientācijas) palīgadverbi norāda uz formā vispārinātu, relatīvu vietu virzības, novietojuma, attālināšanās vai pārvietošanās kontekstā:

- 1) palīgadverbi, ar kuru palīdzību apzīmē virzību (uz kaut kurienu): *alla* (virziens) ‘lejud’, ‘lejā’, *ase mele* (virz.) ‘vietā’, *eemal* (virz.) ‘nost’, ‘prom’ *ette* (virz.) ‘uz priekšu’, ‘priekšā’, *juurde* (virz.) ‘pie’, ‘klāt’, *kaasa* (virz.) ‘līdzī’, *kohale* (virz.) ‘vietā’, *kätte* (virz.) ‘rokā’, ‘klāt’, *külge* (virz.) ‘klāt’, ‘pie’, *maha* (virz.) ‘zemē’, ‘lejā’, *otsa* (virz.) ‘virsū’, ‘uz’, *paigale* (virz.) ‘uz vietas’, ‘vietā’, *peale* (virz.) ‘virsū’, ‘pāri’, *pärale* (virz.) ‘galā’, *sisse* (virz.) ‘iekšā’, *taha* (virz.) ‘aiz’, *vastu* ‘pretī’, ‘pretim’, *välja* (virz.) ‘ārā’, ‘laukā’, *üles* (virz.) ‘augšup’, ‘augšā’;
- 2) palīgadverbi, ar kuru palīdzību apzīmē novietojumu: *all* ‘apakšā’, *asemel* ‘vietā’, *eemal* ‘prom’, ‘atstatu’, *väljas* ‘ārā’, ‘laukā’;
- 3) palīgadverbi, ar kuru palīdzību apzīmē vispārinātu pārvietošanos: *läbi* ‘cauri’ *mööda* ‘garām’, *ringi* ‘apkārt’ *üle* ‘pāri’, ‘pār-’, *üumber* ‘apkārt.’;
- 4) palīgadverbi, ar kuru palīdzību apzīmē attālināšanos: *alt* ‘no apakšas’, ‘no lejas’, *eemalt* ‘no tālienes’, ‘pa gabalu’ *väljast* ‘no ārpuses’.

Jānes jooksis autole ette Zaķis **izskreja priekšā** mašīnai

Koor laulis solistidega kaasa Koris **dziedāja līdzī** solistiem

Vedur ja osa tsisterne lūksid ūmber Lokomotīve un daļa cisternu **apgāzās**

Rong *sōitis sadamakraanate alt lābi* Vilciens **brauca (izbrauca) cauri** ostas celtņiem pa apakšu. (Erelt u. c. 2017: 104) (Mati Erelt u. c. 1993:20)

Lokālo palīgadverbu kontekstā var skaidri saskatīt savienojuma verbu divas grupas – vienreizējus jeb atsevišķus un regulāros. Vienreizējie jeb idiomātiskie savienojuma verbi sastāv no daļām ar ierobežotām kombināciju iespējām, kuras veido ne tikai sintaktiski, bet arī semantiski vienotu veselumu, tas ir, verba un adverbā savienojums iegūst jaunu nozīmi: *peale kāima* uzmākties; uzstāt, *ūle ajama* pārplūst, *maha vōtma* nogāzt; noņemt, *peale ajama* uzdzīt, uzbērt, *juurde lōikama* piegriezt, *ūles ūtlema* uzteikt, pārtraukt darboties, *taga otsima* meklēt, dzīt pēdas, *ūle pakkuma* pārspilēt, *ūle pingutama* pārspilēt; pārpulēties, *ūles lōōma* piesist; uzcirst; uzslīet utt. Atšķirībā no vienreizējajiem savienojuma vārdiem, regulārie vārdnīcās nav kā gatavi šķirķļi. Tie veidojas kādas nozīmes grupas verbu (piem, virzības verbu) relatīvi regulārā kombinācijā ar noteiktai grupai piederošiem palīgadverbiem: *alla* ‘lejum’, *eemale* ‘prom’ *juurde* ‘pie’, ‘klāt’, *kohale* ‘vietā’, *ligi* ‘klāt’, ‘pie’, *pārāle* ‘galā’, *tagasi* ‘atpakaļ’ + *minema* ‘iet’, *jooksma* ‘skriet’, *astuma* ‘doties’, *kihutama* ‘traukties’, *sōitma* ‘braukt’. Abas savienojuma daļas saglabā semantisko patstāvību. Neraugoties uz to, regulārie savienojama verbi veido arī sintaktiski nešķiramu veselumu. Teikuma modeli šeit nosaka finītais verbs kopā ar palīgadverbu. Tieši palīgadverba nozīme nosaka teikuma palīglocekļa *sillast* elatīva formu šādā teikumā:

Poiss jooksis sillast ūle Zēns **skrēja pāri** tiltam

(Erelt u. c. 2017: 105)

Bieži sastopama tādas pašas formas adpozīcijas atbilstme vietu izsakošiem adverbiem savienojuma verbos. Salīdzinājumam: *Puu kukkus vankrile peale* (adverbs) ‘Koks krita ratiem **viršū**’ – *Puu kukkus vankri peale* (adpozīcija) ‘Koks krita (**viršū**) **uz** ratiem’. To, vai dotais vārds kā adverbs ir saistīts ar vārdiem (*krita viršū*), vai kā adpozīcija – ar lietvārdiem (*uz ratiem*), rāda savienojuma dalīšana un daļēji – arī lietvārda locījums. Tā kā adpozīcija ir tuva locījuma galotnei, starp to un lietvārda frāzi nevar atrasties citi locekļi. Drīkst teikt *Puu kukkus vankrile ootamatult peale* (adverbs) ‘Koks **krita** ratiem negaidīti **viršū**’, bet nav iespējams teikums *Puu kukkus vankri ootamatult peale* ‘Koks krita **uz** negaidīti **ratiem**’.

Otrkārt, adpozīcija pieprasa lietvārdam galvenokārt ģenitīva (kā postpozīcija *vankri peale* ‘uz ratiem’) vai partitīva locījumus (prepozīcija *mööda teed* pa ceļu). Citu locījumu lietošanas iespējas ir visnotaļ ierobežotas. Turpretim savienojuma verba sastāvā esošs adverbs pieprasa savienojuma verba lietvārda palīgloceklim galvenokārt vietas locījuma formu, sal. iepriekšminētos piemērus. (Erelt u. c. 2017: 105)

1.3. Perfektivitāti izsakoši savienojuma verbi

Perfektivitāti jeb pabeigtību izsakoši palīgadverbi iezīmē darbības ierobežotību, (t. i. pabeigtību vai rezultativitāti) vai vismaz darbības ierobežotības iespējas esamību. Tādi palīgadverbi ir *läbi cauri*, *maha nost*, *no-*, *galā*, *minema prom*, *projām*, *otsa galā*, *cauri*, *tulema projām*, *tāis pilns*, *valmis gatavs*, *gatavībā*, *välja līdz* utt. (Erelt u. c. 2017: 105–106)

Ta luges raamatu läbi Viņš **izlasīja** grāmatu

Tulime koosolekult **tulema** 1) **Gājām projām** no sapulces 2) **Aizgājām** no sapulces

Laps söi pudru ära Bērns **izēda** putru

Visizplatītākais perfektīvais adverbs ir *ära*, kuram latviešu valodā atbilst, piemēram, adverbi *projām*, *nost*, kā arī afiksi *no-*, *iz-*. Adverbs *ära* veido vairākus regulāros savienojumus – tādus, kuros tas izpilda tikai darbības noteiktības funkcijas, piemēram, *ära jagama* sadalīt, *ära mōistatama* atminēt (mīklu), *ära ootama* nogaidīt, sagaidīt, *ära tegema* izdarīt, paveikt, izpildīt, *ära tellima* pasūtīt (sk. piemēru a), kā arī tādus, kuros aspekta nozīme ir apvienota ar virziena nozīmi, piemēram, *ära kutsuma* aizsaukt, *ära viskama* izmest, nomest, *ära viima* aiznest, aizvest, *ära ajama* aizdzīt, nodzīt (b). (Erelt u. c. 2017: 106)

a) *Ülemus jagas ülesanded ära* Priekšnieks sadalīja pienākumus

b) *Ülemus kutsus töötajad ära* Priekšnieks aizsauca (projām) darbiniekus

1.4. Stāvokli izsakoši savienojuma verbi

Adverbi, kas izpauž stāvokli, kā palīgadverbi pie savienojuma verbiem pieder tikai tad, ja kopā ar verbu tie veido jaunu nozīmes kopumu un nosaka teikuma modeli. Pretējā

gadījumā tie ir patstāvīgi adverbji un teikumā pilda stāvokļa apstākļa funkcijas. Afiksāli ir *kinni (nabima)* noķert, pieķerties, *lahti (saama)*, atbrīvoties, tikt vaļā, atbrīvot, *viltu (minema/kiskuma)* noiet greizi. (Erelt u. c. 2017: 106)

Mis päev see küll täna oli, et kõik asjad nii koledasti viltu kiskusid Kas gan šodien tā bija par dienu, ka visas lietas tik briesmīgi **nogāja greizi**

1.5. Modalitāti izsakoši savienojuma verbi

Palīgverbi, kas izsaka modalitāti *vaja* un *tarvis* ‘vajadzīgs’ ir savienojuma verbos *vaja minema/olema* vajadzēt, *tarvis olema* vajadzēt, *tarvis minema* noderēt (Erelt u. c. 2017: 106)

Sulle ei lähe midagi vaja peale püssi ja piibliraamatu Tev nevajag neko citu, kā vien bisi un Bībeli

Savienojuma verbu adverbju daļu var veidot arī vietas adverbji kopā ar perfektīvajiem vai stāvokļa adverbjiem. (Erelt u. c. 2017: 106)

Ta oli kõik selle tõepoolest ette ära näinud, kuigi keeldus seda mäletamast Viņš to visu jau bija **dabūjis redzēt**, kaut arī atteicās (negribēja) atcerēties.

2. SAVIENOJUMA VERBA ATBILSMĒ LATVIEŠU VALODĀ

Tā kā latviešu un igauņu valodas pieder divām dažādām valodu saimēm, to raksturīgās pazīmes ir visai atšķirīgas gan leksiskajā un morfoloģiskajā, gan arī sintaktiskajā ziņā. Terminu sastatījums tika aprakstīts iepriekš, bet tālāk būtu jāpievēršas tieši praktiskajai igauņu valodas savienojuma verba atbilsmei latviešu valodā tās lingvistisko funkciju ziņā. Latviešu valodniecībā termins *savienojuma verbs* kā atsevišķs, sintaktiski semantisks veselums neeksistē. Tieši tādēļ sastatījumā ar latviešu valodu būtu jāpievēršas tādām latviešu valodas konstrukcijām, kuras vistuvāk atbilstu igauņu savienojuma verbam. Acīmredzami vistuvākā konstrukcija ir bezpriedēkļa verbs + adverbs, tomēr ir iespējamās arī vairākas citas variācijas, it sevišķi, verbam pievienojot prefiksu (priedēkli). Līdzīgi kā variācijas ar adverbiem savienojuma verbu konstrukcijās igauņu valodā, arī latviešu valodā plašs prefiksu, verbu un adverbu kombināciju iespējas saistāmas gan ar lokalitāti, gan perfektivitāti.

Igauņu valodas savienojuma verba atbilsmei latviešu valodā ir pētījusi Kersti Boiko. Boiko velk paralēles starp divām savienojuma verba kategorijām un to attiecīgo atbilsmei latviešu valodā. Kā pirmie tiek minēti savienojuma verbi, kuros verbs saglabā savu nozīmi, bet palīgadverbs piešķir tam kādu niansi. Otrajā kategorijā ietilpst savienojumu verbi, kuru nozīme pārveidojas (t. s. neregulārie jeb idiomātiskie savienojumi). Pirmajai kategorijai latviešu valodā atbilst konstrukcija verbs (ar prefiksu vai bez tā) + adverbs. Otrās kategorijas savienojuma verbiem latviešu valodā būtu jālieto pārveidotajai nozīmei atbilstošs verbs. (Boiko, Kersti 2001: 187)

2.1. Bezpriedēkļa verba + adverba konstrukciju izcelsme latviešu valodā un saistība ar somugru valodām

Tiek uzskatīts, ka konstrukcija bezpriedēkļa verbs + adverbs latviešu valodā ir radusies dabiski, valodai attīstoties. Par spīti šķietamām paralēlēm ar līdzīgām konstrukcijām igauņu un lībiešu valodā ne tipoloģisks salīdzinājums, ne baltu un somugru valodu materiāla analīze nedod pamatu uzskatīt, ka šīs konstrukcijas būtu aizgūtas. Par adverbiem vai Bernharda Velhli (Bernhard Wälchli) terminoloģijā – partikulām – šādās konstrukcijās Velhli raksta: ‘‘baltu valodās vērojama stipra tendence perfektivitātes izteikšanai pievienot prefiksu (priedēkli) verbam. Verbu leksiskais materiāls pierāda, ka

uzskatīt latviešu valodā verbu partikulas par aizguvumiem no somugru valodām būtu diezgan virspusēji un situācija ir daudz sarežģītāka”. (Kalnača, Andra 2017: 81 –82)

Iespējamo igauņu valodas ietekmi uz latviešu valodu savienojuma verbu kontekstā ir pētījuši vairāki latviešu valodnieki – J. Endzelīns, E. Kagaine, O. Bušs, M. Rudzīte un E. Liparte. (Boiko 2001: 184 –186)

Vērtējot E. Kagaines un O. Buša pētījumu Dažas baltu un Baltijas somu valodu semantiskās paralēles, par abu valodu savstarpējo ietekmi semantiski gramatiskajā ziņā Boiko raksta: “analīzē noteikti būtu iekļaujams latviešu izlokšņu materiāls, jo pēc pašreizējiem vērojumiem izloksnēs minētā tipa vārdu savienojumi tiek biežāk lietoti nekā latviešu literārajā valodā un tiem ir paralēles ar Baltijas somu valodā ne tikai analogā sintaktiskā veidojumā un analogās pamatnozīmēs, bet arī analogās vai līdzīgās sekundārās nozīmēs”. (Boiko 2001: 185)

Aprakstot bezpriedēkļa verba + adverbja konstrukciju izcelsmi latviešu valodā, Andra Kalnača ir nonākusi pie šādiem secinājumiem: “Jāuzsver ir arī tas, ka konstrukcija bezpriedēkļa verbs + adverbs sastopama arī lietuviešu, poļu, angļu un citās indoeiropiešu valodās un šādos gadījumos būtu grūti runāt par jebkādu tiešu somugru valodu ietekmi”, (Kalnača 2017: 82) un “apstākļi, ka minētās konstrukcijas ir biežāk sastopamas latviešu valodas lībiskajā dialektā un latviešu valodā ir plašāk lietotas un dažādākas nekā lietuviešu valodā, tik tiešām varētu norādīt uz lībiešu un igauņu valodas ietekmi, taču ne uz šo konstrukciju izcelsmi kā tādu, jo tās, visticamāk, latviešu valodā ir radušās dabiskā valodas attīstības ceļā”. (Kalnača 2017: 82 –83)

Šeit būtu jāmin tas, ka dažas bezpriedēkļa verba un adverbja konstrukcijas latviešu valodā, piem. *kārties nost*, *ķerties klāt* ir ieguvušas frazeoloģisku nozīmi (Horiguči, Daiki 2016: 35). Līdzīgas paralēles ir vērojamas igauņu valodā, kurā, kā iepriekš minēts, valodnieki ir novērojuši saikni starp savienojuma vārdiem un izteicieniem.

2.2. Verbu prefiksi un to nozīmes

Kopš Endzelīna pētījuma par latviešu valodas prepozīcijām latviešu valodniecībā, aprakstot verbu aspektuālās nozīmes, ir ierasts iekļaut paralēlismu starp telpisko verbu prefiksiem un adverbiem. Endzelīns nosauc vairākus latviešu valodas prefiksus un tiem semantiski atbilstošos adverbis, nepievēršot īpašu uzmanību verbu leksiskajai nozīmei.

Jāņem vērā, ka latviešu valodas verbu prefiksi ir polisemantiski un var atbilst dažādiem telpiskajiem adverbiem atkarībā no konteksta un lietojuma teikumā, kā arī no tajā pašā konstrukcijā esošā verba semantiskās nozīmes (Kalnača 2017: 83 – 84).

Latviešu valodā prefikss var tikt lietots ne tikai telpiskuma kontekstā, bet arī norādot uz apjomu, kā arī stāvokļu maiņu. Tas, kādu nozīmi prefikss iegūst, ir atkarīgs no tajā pašā konstrukcijā esošā verba un no komunikatīvās situācijas. (Kalnača 2017: 85)

Paralēlisma sakarā Kalnača min iespējamu kopīgu izcelsmi: “iespējams izskaidrojums tam, ka starp prefiksiem un adverbiem ir vērojams paralēlisms, ir tāds, ka tiem varētu būt kopīga vēsturiskā izcelsme (visi prefiksi ir cēlušies no prepozīcijām, kurām savukārt ir kopīga izcelsme ar adverbiem).” (Kalnača 2017: 85)

Par prefiksa un adverba saskaņotību Kalnača raksta: “Ir jāuzsver arī tas, ka, lai arī telpiskās nozīmes nav vienīgās, kuras verba prefikss izsaka, tās ir vienīgās, kuras parāda prefiksa un adverba saskaņotību.” (Kalnača 2017: 84)

Bezpriedēkļa verbi latviešu valodā parasti apzīmē nepabeigtu darbību, bet verbi ar priedēkli – pabeigtu. Salīdzināt: *lasīt – izlasīt*. (Auziņa, Ilze, Kalnača, Andra u.c. 2013:543)

Perfektivitātes aspektoloģijas sakarā jāmin tas, ka lai gan prefiksēti verbi visbiežāk izsaka perfektīvu aspektu, ir arī tādi verbi, kuru prefikss nenorāda ne uz pabeigta, ne nepabeigta veida darbību (apceļot, pārlasīt). (Dimiņš, Dens 2017: 69)

Perfektivitātes aspektoloģijas sakarā Horigučī ir nonācis pie secinājuma: “latviešu valodā, gadījumos, ja verbiem ir aspekta pozīcija, to perfektīvais – imperfektīvais pretstats atbilst locījumu opozīcijai laika akuzatīvs – lokatīvs.” (Horigučī, Daiki 2017: 76)

Latviešu valodā veida semantika jeb tas, kā darbība noris kādā konkrētā situācijā tiek saistīts ar darbības idejas interpretāciju. Visplašāk sastopami ir imperfektīvā un perfektīvā veida pretstati (*lasīt – izlasīt* (verbam pievienots priedēklis)), un vienkārtējas – daudzkārtējas darbības pretstatījums (*braukt– braukāt* (verbam pievienots piedēklis)). Darbības vārda leksiskā nozīme, pievienotie afiksi, konteksta semantika, kā arī darbības vārda laika formas nosaka veida nozīmi. (Auziņa, Ilze, Kalnača, Andra u.c. 2013: 531)

Veida interpretācija var tikt saistīta ar dažādām pieejām aspektoloģijas jautājumam izpratnē, tas ir, verba veids ir saistāms ar vārddarināšanu vai formveidošanu, tādējādi

uzskatāms vai nu par vārda darināšanas jautājumu, vai par vienu no verba gramatiskajām kategorijām. (Auziņa, Ilze, Kalnača, Andra u.c. 2013: 532)

2.3. Verba un adverbja konstrukcijas

Paradumu dēvēt savienojumus (*bezpriedēkļa*) *verbs + adverbs* par konstrukcijām aizsāka Velta Staltmane, kura klasificēja tās kā *analītiskās konstrukcijas*. Šāds jēdziens nozīmē to, ka adverbs ir ticis gramatizēts jeb zaudējis savu sintaktisko un semantisko patstāvību, kļūstot par funkcijas vārdu, tomēr šāds apgalvojums nevar būt patiess latviešu valodā ne semantiski, ne sintaktiski, jo verba un adverbja kombināciju iespējas variē diezgan brīvi atkarībā no informācijas, kādu nepieciešams sniegt. (Kalnača 2017: 85)

Valodnieku viedokļi atšķiras arī par to, vai *bezpriedēkļa* verba kombinācija ar adverbju izsaka imprefektivitāti vai perfektivitāti. Lai gan abas nostājas balsta derīgi argumenti, ir jāpiekrīt Horiguči, kas veicis padziļinātu adverbja *nost* kombināciju analīzi, uzskatam, ka atkarībā no komunikatīvās situācijas un konteksta vienas un tās pašas kombinācijas var izpaust gan perfektīvo, gan imperfektīvo aspektu. Tas savukārt rosina domāt par to, vai vispār ir iespējams spriest par atsevišķām, gramatizētām verba + adverbja konstrukcijām latviešu valodā aspekta izteikšanas sakarā. (Kalnača 2017: 86)

Horiguči uzsver prefiksa *no-* saistību ar adverbju *nost*. Šādas konstrukcijas veidojas ar *bezpriedēkļa* verbiem, kuru semantika jau ietver to pašu nozīmi. Priedēklis *no-* šādos gadījumos uzsver darbības perfektivitāti. Piemēram, verbos, kuri apzīmē kaut kā iznīcināšanu (*jaukt, postīt*) vai nāvēšanu (*galināt, nāvēt*). Būtu jāuzsver tas, ka alternatīva konstrukcija (izmantojot *bezpriedēkļa* verbu + *nost*) šādam verbam piešķir tēlaināku nokrāsu un plašāk tiek izmantota sarunvalodā. (Horiguči 2016: 35) Sal.: *nogalināt – galināt nost*

Latviešu valodā verba + adverbja konstrukcijās adverbja vietā ir iespējams lietot lietvārdus lokatīvā, piemēram, ja darbība attiecas uz cilvēka ķermeni – *likt galvā*. (Auziņa, Kalnača, u.c. 2013: 535)

Tālāk būtu jāmin vietas adverbi, kurus igauņu valodā savienojuma verbu kontekstā, kā jau iepriekš minēts, var iedalīt četrās kategorijās. Latviešu valodniecībā vietas adverbis iedala divās: 1) vietas adverbi, kuri raksturo darbības vietu; 2) vietas adverbi, kuri raksturo darbības virzienu. (Auziņa, Ilze, Smiltniece, Gunta u.c. 2013: 607)

Konteksta ziņā telpiskie (vietas) adverbji bieži ir tipiski adverbjiālie vietas modifikatori, nevis gramatizētas verbu prefiksu atbilsmes. (Kalnača 2017: 87)

Šeit Kalnača min piemēru ar *ejam augšā*: ‘‘Adverbs *augšā* šeit norāda uz virzienu (kā arī to, ka telpa atrodas augstākā stāvā) un darbojas kā adverbjiāls vietas modifikators. Tomēr to nevar uzskatīt par prefiksa *uz-* tiešu atbilsmi vai apgalvot, ka šajā gadījumā eksistē obligāta konstrukcija *ejam augšā*, kura tiešā veidā atbilstu prefiksētajam verbam *uzejam*. Adverbs (resp. adverb. modifikators) *augšā* nav neaizstājams un pat ja to atmet, teikuma konteksts tik un tā būtu saprotams. Piemērs tik pat labi būtu loģisks arī tad, ja tiktu izmantots prefiksēts verbs *uz-ejam* kopā ar telpisko adverbju *augšā*. Turklāt gan imperfektīvai formai *ejam*, gan perfektīvai formai *uz-ejam* var sekot prepozicionāla frāze vai pat lietvārds lokatīva locījumā kā adverb. vietas modifikators, neietekmējot teikuma saturu. Šāds teikuma struktūras mainīgums norāda uz to, ka ir neiespējami spriest par standartizētām verbu un adverbjiālām konstrukcijām kā gramatisko formu analogijām. Tomēr ir iespējams izdarīt secinājumus par adverbja vietas modifikatoriem, kuri līdzīgi kā citi adverbjiālie modifikatori var parādīties dažādu lietvārdu, prepozicionālo frāžu un adverbju formu veidā.’’ (Kalnača 2017: 88 – 89)

3. SAVIENOJUMA VERBS UN TĀ ATBILSMĒ LATVIEŠU VALODĀ: EMPĪRISKĀ ANALĪZE

Pētījuma praktiskajā daļā ir izmantots valodas korpuss – igauņu rakstnieka Tīta Aleksejeva (*Tiit Aleksejev*) 2008. gadā izdots romāns *Svētceļojums: Stāsts par pirmo krusta karu* (*Palveränd: lugu esimesest risticōjast*). Romānu no igauņu valodas tulkojusi Maima Grīnberga (izdots 2013. gadā).

Piemēri atlasīti pēc šāda principa: meklēti lokalitāti apzīmējoši adverbji (minēti teorijas daļā 11. lpp.) kuri kopā ar verbu veido savienojuma verbus un tālāk ir izkārtoti alfabētiskā secībā. Atlasīti piemēri ar šādiem adverbiem: *alla* (virziens) 'lejum', 'lejā', *alt* 'no apakšas', *ette* (virz.) 'uz priekšu', 'priekšā' *kätte* (virz.) 'rokā', 'klāt', *läbi* 'cauri', *maha* (virz.) 'zemē', *mööda* 'garām', *otsa* (virz.) 'virsū', *sisse* (virz.) 'iekšā', *vastu* 'pretī', 'pretim', *välja* (virz.) 'ārā', *üle* 'pāri', 'pār-', *üles* (virz.) 'augšup', 'augšā', *ümber* 'apkārt.'. Savienojuma verbi, kuri sevī ietvēra tādus adverbjus, jeb šajā gadījumā – palīgadverbjus (ja par tiem tiek runāts kā par savienojuma verba sastāvdaļu) kā *läbi*, *maha*, *üles* parādījās daudz biežāk nekā, piemēram savienojuma verbi ar *alla*. Tādējādi var izdarīt secinājumus arī par to, kāda veida savienojuma verbi igauņu valodā tiek lietoti biežāk (šeit gan būtu jāņem vērā autora personīgā valodas līdzekļu izvēle, īpatnības romānā aprakstītajās darbībās un darbības vide). Pilnīgāku secinājumu izdarīšanai šajā sakarā būtu vajadzīgs apjomīgāks korpuss, analizējot dažādus autorus.

Darba autors ir izvēlējis neizmantot piemērus ar tādiem igauņu valodā bieži sastopamiem vārdiem kā *peale* (virz.) 'virsū', 'pāri' un *taha* (virz.) 'aiz', kuri šajā romānā pārsvarā bija lietoti kā adpozīcijas, nevis adverbji, un tādējādi konstrukcijās saistījās ar lietvārdiem, nevis kopā ar verbiem veidoja savienojuma verbus.

Kopā tika atrasti vairāk nekā 100 piemēri, tomēr veicot to sakārtošanu un analīzi, daļa piemēru bija jāatmet, jo 1) adverbs igauņu valodas teikumā darbojās kā adpozīcija, tādējādi neveidojot savienojuma verbu: *Tõmbasin keelega üle huulte*. (75. lpp.) 'Pārvilku mēli pāri lūpām' (94. lpp.); 2) teikuma konstrukcijā savienojuma verbam šķietami līdzīgai konstrukcijai ir savādāka funkcija (šajā gadījumā nav finītās formas, divdabis ir apzīmētāja funkcijā (kā īpašības vārds)) *Ahmisin õhku nagu veest välja tõstetud kala* 'Kampu gaisu kā no ūdens izcelta zivs' (76. lpp.) 3) savienojuma verbi atkārtojās un tiem bija identisks tulkojums latviešu valodā. Pēc nederīgo piemēru atmešanas pāri palika 80 piemēri, kuri tika izmantoti analīzē.

Piemēros vispirms ir dots teikums vai teikuma fragments igauņu valodā ar treknrakstā iekrāsotu savienojuma verbu, pēc tam tulkojums latviešu valodā ar treknrakstā iekrāsotu atbilsmi igauņu savienojuma verbam. Pēc teikumiem ir norādītas lappuses, kurās šos teikumus var atrast. Tālāk ir dots savienojuma verbs *-ma* nenoteiksmē un tā tulkojums no 2015. gadā izdotās igauņu-latviešu vārdnīcas (Ernštreits u. c. 2015), ja tāds ir pieejams gatava šķirkļa veidā (pārējos gadījumos ir dots darba autora burtisks tulkojums). Pēc tam ir dota atbildes latviešu valodā analīze un darba autora komentārs.

Piemēru skaitliskās analīzes mērķis ir noskaidrot igauņu savienojuma atbilsmi latviešu valodā t. i. cik un kādas konstrukcijas latviešu valodā atbilst igauņu savienojuma verbam. Piemēru analīzē atklājās, ka igauņu savienojuma verbu latviešu valodā ir iespējams izteikt vismaz sešos dažādos veidos. Šķietami vistuvākā konstrukcija – bezpriedēkļa verbs + adverbs igauņu savienojuma verbam atbilst tikai 16, 25% piemēros (13 no 80). Jāņem vērā, ka 11 no šiem 13 (13,75 % no piemēru kopskaita) piemēriem latviešu valodā veidoja tiešu atbilsmi t. i. konstrukciju verbs + adverbs, saglabājot identisku semantisko nozīmi. Pieskaitot klāt konstrukciju verbs ar prefiksu + adverbs (7,5% jeb 6 no 80), sanāk, ka dažādas verba un adverba konstrukcijas latviešu valodā igauņu savienojuma verbam atbilst 23, 75 % gadījumu, kas ir mazāk par ceturto daļu. Lielākajai daļai piemēru – 67% jeb (54 no 80) latviešu valodā atbilst verbs ar prefiksu. Igauņu valodā palīgadverbi savienojuma verbos ļoti bieži norāda uz perfektivitāti (piem. *maha*) vai virzību (piem. *sisse*), tādējādi latviešu valodas tulkojumā verbam ir jāpievieno prefikss, kurš attiecīgi apzīmētu darbības pabeigtību vai virzienu. Pieļaujamas arī variācijas ar prefiksiem. 3,75% (3 no 80) gadījumos atbilst tikai verbs, 5% gadījumos – verba konstrukcija ar lietvārdu (2 gadījumos verbs ar lietvārdu lokatīvā un vēl 2 gadījumos – verbs ar lietvārdu lokatīvā apstākļa nozīmē).

Analīzes mērķis ir ne tikai noskaidrot atbilsmi skaitliski, bet arī izprast iemeslus, kādēļ atbilde latviešu valodā ir savādāka. Analizējot tulkojumu un vārdnīcā piedāvātos šķirkļus, iezīmējās faktori, kas ietekmē atbilsmi latviešu valodā. Pirmkārt – tulkotāja valodas līdzekļu izvēle. Tulkotājs izvēlas gan aizvietot burtisku tulkojumu (kurš visbiežāk latviešu valodā ir ar tiešu atbilsmi) ar verbu, kuram pievienots prefikss, gan variē ar prefiksiem labskanības vai tēlainības dēļ. Daudzas igauņu savienojuma verba tiešās atbildes tiek izmantotas latviešu sarunvalodā, tulkotājs, atkarībā no konteksta ir tās gan lietojis (piem. tiešajā runā), gan aizvietojis, ja kontekstā labāk iederas literārāka atbilde. Otrkārt – semantiskās īpatnības. Bieži tieša atbilde latviešu valodā nemaz nav iespējama, jo no semantikas viedokļa tā būtu nelōģiska. Tas pamanāms gadījumos ar idiomātiskajiem jeb neregulārajiem

savienojumiem, kā arī tad, ja savienojumu verba sastāvā esošais verbs vai palīgadverbs tiek lietots abstraktākā nozīmē. Treškārt – prefiksu izmantošana latviešu valodā. Atšķirībā no igauņu valodas, latviešu literārajā valodā, lai apzīmētu darbības virzienu vai perfektivitāti verbam tiek pievienots prefikss. Latviešu valodā šādos gadījumos bieži ir iespējams lietot arī konstrukciju verbs + adverbs, kura piešķir tēlaināku nozīmi.

3.1. Piemēri ar *alla* un *alt*

Avotā vārdi *alla* un *alt* pārsvarā funkcionē kā adpozīcijas. Piemēru, kuros tie funkcionē kā adverbji savienojumā ar verbiem ir visai maz. Adverbji *alla* un *alt* minēti vienā apakšnodaļā, jo igauņu valodā abstraktākā nozīmē raksturo darbības vietu (*all* ‘lejā’), virzienu (*alla* ‘leju’), attālināšanos vai atstatumu (*alt* ‘no lejas’), kas saistās ar zemu (zemāku) atrašanās vietu.

1. [...] *ja siis laskusime* [...] *kuhugi pāris alla*. (41. lpp.) *alla laskuma* ‘laisties lejā’

(autora tulkojums)

[...] un tad mēs **laidāmies** kaut kur dziļi **lejā**. (51. lpp.)

Latviešu valodas tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Tieša atbilde latviešu valodā.

2. *Nad haaravad jalustest ja vaatavad ratsanikele alt üles*. (244. lpp.) *alt vaatama* ‘skatīties no apakšas’ (aut. tulk.)

Viņi ķeras pie kāpšļiem un **skatās** uz jātņiekām **no lejas uz augšu**. (310. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Tieša atbilde latviešu valodā. Šajā piemērā jāpievērš uzmanība tam, ka teikumā lietoti divi adverbji: *no lejas uz augšu*, tādēļ šis piemērs tiek izmantots arī pie *üles*. Acīmredzot šādas konstrukcijas igauņu valodā parādās visai bieži, jo šāds piemērs ir dots arī vārdnīcā – *alt üles vaatama* ‘raudzīties no apakšas uz augšu’ (40. lpp.).

3.2. Piemēri ar *ette*

Ette ir igauņu valodas adverbs, kurš var darboties arī kā postpozīcija. Līdzīgi kā vairāki citi adverbji, avotā *ette* vairāk pildīja tieši postpozīcijas funkciju. Latviešu valodā adverbs *ette* tulkojams kā ‘uz priekšu’, ‘priekšā (virz.)’ un ‘iepriekš’.

3. *See oli armee, mis pidi ette vōtma teekonna, mis oli varem ainult Aleksandrile jōukohaseks osutunud.* (40. lpp.) *ette vōtma* ‘ķerties klāt’; ‘bārt’; (par ēdienu) ‘ņemt’, ‘celt sev priekšā’; ‘ņemt priekšapmaksu’

Tā bija armija, kam vajadzēja **uzņemties** ceļu, kāds agrāk bija izrādījies pa spēkam vienīgi Aleksandram (49. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

No vārdnīcā piedāvātajiem tulkojumiem vistuvākais šķiet *ķerties klāt*, tomēr tulkotājs veiksmīgi ir izvēlējis literārāku variantu *uzņemties*, jo igauņu piemērā *ette vōtma* ir lietots visai abstraktā nozīmē.

4. ‘[...] *milline nende usutunnistus tāpselt on ja mitme sōrmega nad risti ette lōōvad* (77. lpp.) *ette lōōma* ‘mest (priekšā)’; ‘izriezt (krūtis)’; ‘pietikt’

‘[...] tieši kāda ir viņu ticības apliecība un ar cik pirkstiem viņi **aizmet** krustu.’ (97. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Tulkotājs izvēlējis lietot verbu ar prefiksu *aiz-*. Aprakstot konkrēto darbību, latviešu valodā iespējams lietot arī prefiksus *pār-* un *uz-*, kā arī verbu bez prefiksa *mest*.

3.3. Piemēri ar *kohale*

Kohale ir igauņu valodas adverbs, kurš var darboties arī kā postpozīcija. Latviešu valodā adverbs *kohale* tulkojams kā ‘vietā (virz.)’ un ‘uz vietas (virz.)’.

5. *Krahv Bohémond, hertsog Godefroy de Bouillon ja krahv Etienne de Blois on juba kohale jōudnud.* (66. lpp.) *kohale jōudma* ‘nonākt galā’

Grāfs Boemons, Buijonas hercogs Godefruā un Bluā grāfs Etjēns ir jau **ieradušies** (83. lpp)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Tulkotājs izvēlējis lietot vārdu *ierasties*, tomēr tik pat labi der arī burtiskāks tulkojums *nonākt galā*. Latviešu sarunvalodā tiek lietots vēl burtiskāks variants *būt vietā*.

6. [...] *kuidas veinipööritus aegamööda taandus ja maailm taas omale kohale nihkus.* (75. lpp.) *kohale nihkuma* ‘iekustēties vietā’ (aut. tulk.). *Nihkuma* tulkojams arī kā ‘virzīties’ un ‘nobīdīties’.

[..] kā vīna iekustinātā galva pamazām rimst griezties un pasaule atkal **nostājas** savā **vietā**. (95. lpp.)

Latviešu valodas tulkojumā lietota konstrukcija: verbs ar prefiksu + lietvārds lokatīvā apstākļa nozīmē.

Tulkotājs izvēlējies literāru, labskanīgu tulkojumu *nostāties vietā*.

7. *Mustal tākul ratsutab kohale isand Ywain.* (226. lpp.) *kohale ratsutama* ‘atjāt’
Uz melna ērzeļa atjāj Ivēna kungs. (286. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Igauņu-latviešu vārdnīca nepiedāvā *kohale ratsutama* kā gatavu šķirkli (līdzīgi kā ar citiem valodā retāk izmantotiem verbiem). Burtisks tulkojums *atjāt vietā* vai *aizjāt vietā* šajā gadījumā būtu neveikls.

8. *Selle arutamiseks kutsutakse kokku sōjanōukogu, kuhu ka minul tuleb kohale ilmuda.* (236. lpp) *kohale ilmuma* ‘ierasties vietā’; ‘parādīties vietā’ (aut. tulk.)
Lai to apspriestu, tiek sasaukta kara padome, uz kuru **jāierodas** arī man. (300. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu (+ vajadzības izteiksmes prefiksu *jā-*, kuru pieprasa *tuleb*).

Igauņu valodas verbs *ilmuma* arī bez palīgadverba latviešu valodā tulkojams kā *ierasties*. Avotā šajā gadījumā palīgadverbs *kohale* pievieno verbam nelielu (vietas) nozīmi.

3.4. Piemēri ar *kätte*

Kätte ir igauņu valodas adverbs, kurš var darboties arī kā postpozīcija. Latviešu valodā adverbs *kätte* tulkojams kā ‘rokā (virz.)’ un ‘klāt (virz.)’. Atvasināts no igauņu valodas vārda *käsi* ‘roka’. Veido neregulārus (idiomātiskus) savienojumus ar verbiem, tādējādi savienojuma verbam iegūstot mainītu nozīmi. Bieži tiek lietots abstraktās nozīmēs.

9. [...] *et tänutundest jääb väheks ja et uskmatutele tuleb koht kätte näidata.* (57. lpp.)
kätte näitama ‘ierādīt’

[..] ka ar pateicības sajūtu būs par maz un ka neticīgajiem **jāierāda** viņu vieta.
(70. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu (+ vajadzības izteiksmes prefiksu *jā-*, kuru pieprasa *tuleb*).

10. [..] *et nii said nad mingilgi määral oma relvavendade teotatud surnukehade eest*
kätte maksta. (107. lpp.) *kätte maksma* ‘atmaksāt’, ‘atriebties’

[..] tā viņi jel kā varēja **atmaksāt** par savu ieroču brāļu apgānītajiem līķiem.
(134. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Idiomātisks savienojums, kura latviskā atbilde, izmantojot prefiksu *at-*, ir diezgan atšķirīga no adverba *kätte* tiešās nozīmes.

11. *Nüüd oli see siis kätte jõudnud*. (118. lpp.) *kätte jõudma* ‘pienākt’, ‘sākties’

Nu tās reiz bija **pienākušas**. (149. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Salīdzinot ar iepriekšējo piemēru, latviešu valodas prefikss *pie-* ir tuvāks adverba *kätte* tiešajai nozīmei. Jāņem vērā, ka igauņu valodas verbs *jõudma* arī bez palīgadverba *kätte* latviešu valodā tulkojams kā ‘pienākt’ un ‘sākties’.

12. *Ükskõik, mõtlesin, peaasi, et odamees mind kätte ei saaks*. (136. lpp.) *kätte saama*
‘dabūt rokā’; ‘saņemt’; ‘noķert’, ‘notvert’; ‘atrast’; ‘apgūt’

Vienalga, nodomāju, galvenais, lai šķēpnieks **nedabū** mani **rokā**. (170. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs (ar nolieguma prefiksu, kuru pieprasa *ei*) + lietvārds lokatīvā.

Kätte saama ir viens no tiem igauņu savienojuma verbiem, kuri latviešu valodā tulkojams diezgan burtiski. Tulkotājs izvēlējies lietot tieši *dabūt rokā*, kas teikumam piešķir tēlaināku nokrāsu. Ļoti labi iederas arī *noķert* un *notvert*.

3.5. Piemēri ar *lābi*

Lābi ir igauņu valodas adverbs, kurš var darboties arī kā prepozīcija vai postpozīcija. Latviešu valodā adverbs *lābi* tulkojams kā ‘cauri’, tomēr jāņem vērā, ka igauņu valodā daudzos gadījumos kopā ar verbu tiek lietots, lai uzsvērtu darbības perfektivitāti.

13. *Õo saabudes hiilised nad meie laagripaika ja lõikased vaesemal rahval kõrisid lābi* [...] (49. lpp.) *lābi lõikama* ‘pārgriezt’, ‘nogriezt’

Sākoties naktij, viņi lavījās uz mūsu nometnes vietu un **grieza** trūcīgākiem ļaudīm rīkles [...] (60. – 61. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs.

Šajā piemērā varētu rasties sarežģījumi avotā lietotā locījuma un darbības konteksta dēļ. Avotā vārds *rīkle* ir lietots daudzskaitļa partitīva locījumā (*kõrisid*), tas šķietami varētu norādīt uz procesu vai nepabeigtu/daudzkārtēju darbību, un tas savukārt rosina domāt, vai latviešu valodā precīzāka atbilsme būtu perfektīvā vai imperfektīvā veidā (*pārgriezt – griezt*). Tomēr patiesībā tiek runāts par nenoteiktu daudzumu rīkļu (šādos gadījumos igauņu valodā arī tiek lietots partitīvs), tādēļ var uzskatīt, ka šī darbība ir drīzāk perfektīva. Tulkotājs tādējādi ir izvēlējis iespējami precīzu variantu *griezt*, jo nav vajadzības lietot daudzkārtēju darbību apzīmējošu verbu *grāizīt*. Jāņem vērā arī tas, ka gluži tāpat kā vārdu *galināt* un *nāvēt* gadījumā, šeit arī *griezt* (ja tiek runāts par rīkles pārgriešanu) gadījumā nav nepieciešams obligāti pievienot prefiksu, jo šāda darbība jau savā semantiskajā būtībā ir perfektīva.

14. *Ma käisin selle raja päeva ajal lābi* (59. lpp.) *lābi käima* ‘izstaigāt’; ‘iziet cauri’; ‘šķērsot’

Es dienā **izstaigāju** šo taku. (72. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

15. ‘*Ärge ainult liiga ahneks minge, oodake ära, kuni taplus lābi saab*’ (60. lpp.) *lābi saama* ‘iztikt’; ‘satikt’; ‘sadzīvot’; ‘beigties’; ‘pabeigt’; ‘tikt cauri’

‘Tikai neesiet pārāk mantrausīgi, nogaidiet, līdz kauja **būs cauri**.’ (74. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Tieša atbilsme latviešu valodā. Tulkotājs izvēlējis lietot burtisku tulkojumu, kurš latviešu valodā vairāk tiek lietots sarunvalodā *būt cauri*, un ir atbilstošs verbam *beigties*.

Šāda tendence visā romānā parādās tiešajā runā, it sevišķi tad, ja tēls ir zemākas kārtas (ierindas karavīri, kalpi, zemnieki).

16. *Selline nool lābistab paarikümne jala pealt kolme sõrme paksuse prussi ning lööb turvisest lābi nagu pārgamendist.* (60. lpp.) *lābi lōōma* ‘izsist (cauri)’; ‘izsisties’, ‘gūt panākumus’; ‘izšķērdēt’, ‘notriekt’

Šāda bulta no pārdesmit soļu atstatuma caurbj trīsirkstu platumā koku un **iziet cauri** ādas bruņām kā pergamentam. (75. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs ar prefiksu + adverbs.

Šajā piemērā tulkotājs izvēlējies lietot *iziet cauri*, nevis *izsisties cauri*. Teikuma kontekstā *iziet* iederas labāk, jo *izsistas* drīzāk varētu lietot tad, ja teikumā būtu aprakstīta darbība, kas saistīta ar sišanu (piem. ar zobenu). Jāņem vērā tas, ka lietots prefikss *iz-* lai uzsvērtu darbības perfektivitāti.

17. *Ma oleksin tahtnud talle rāākida kōigest sellest, mida lābi olin elanud.* (63. lpp.) *lābi elama* ‘pārdzīvot’, ‘izdzīvot’

Man būtu gribējies izstāstīt viņam visu, ko biju **pārdzīvojis**. (78. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

18. *Me lāksime sellest otse lābi.* (64. lpp.) *lābi minema* ‘iet cauri’; ‘ieiet’, ‘ieskriet’ (uz brīdi); ‘izdoties’

Mēs **gājām** tai tieši **cauri** (80. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Tieša atbilde latviešu valodā.

19. *[..] kes lasid linnavahtidel end lābi otsida, ja asusid kreeklaste pealinna uudistama.* (69. lpp.) *lābi otsima* ‘pārmeklēt’; ‘kratīt (juridisks termins)’

[..] kas ļāva pilsētas sargiem sevi **pārmeklēt** un devās apbrīnot grieķu galvaspilsētu. (85. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Šajā gadījumā atbilde latviešu valodā nenorāda ne uz pabeigtu, ne nepabeigtu veidu (divveidu darbības vārds).

20. *Sambad olid kui puud, mille vōradest pāikesevalgus **lābi murdis** [..] (71. lpp.) lābi murdma* ‘lauzties cauri’; ‘pārraut’

Kolonnas bija kā koki, kuru lapotnei **cauri laužas** saules gaisma [..] (89. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Tieša atbilsme latviešu valodā.

21. *Neid, kes olid Asia Minori risti-pōiki **lābi rānnanud**, oli meie seas piisavalt.*

(117. lpp.) *lābi rāndama* ‘apceļot’

Tādu, kas Mazāziju **izceļojuši** krustu šķērsu, starp mums bija pietiekami. (146.

lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Daudzos gadījumos igauņu adverbam *lābi* atbilst latviešu valodas prefikss *pār-* tomēr šajā gadījumā jālieto prefikss *iz-* vai *ap-*, jo vārdam *pārceļot* ir cita nozīme.

22. “*Ja oma mehi **lābi katsuma**.*” (152. lpp.) *lābi katsuma* ‘iztaustīt’, ‘pārbaudīt’

“Un **jāpārbauda** savi vīri” (191. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu (+ vajadzības izteiksmes prefiksu - *jā* kuru pieprasa *tuleb* (lietots iepriekšējā teikumā)).

Šajā gadījumā atbilsme latviešu valodā norāda ne uz pabeigtu, ne nepabeigtu veidu (divveidu darbības vārds).

23. ‘*Mōtlesin, et **astun lābi**.*’ (158. lpp) *lābi astuma* ‘iegriezties’

‘Tāpat vien sadomāju **iegriezties**’ (198. lpp)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Burtisks tulkojums latviešu valodā būtu *soļot cauri*, latviešu atbilsme *iegriezties* leksiskā ziņā ir ļoti atšķirīga.

24. ‘*Ja mōōk on selleks, et **lābi raiuda**.*’ (170. lpp.) *lābi raiuma* ‘pārcirst’, ‘izcirst’;
‘izsisties’

‘Un zobens ir tādēļ, lai **šķeltu**’ (215. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs.

Tulkotājs izvēlējies tēlaināku verbu *šķelt*. Jāņem vērā, ka verbam nav pievienots prefikss. Atšķirībā no tādiem vārdiem kā *nāvēt* un *galēt*, *šķelt* savā semantiskajā būtībā nenorāda uz perfektīvu darbību (sal. *iešķelt*).

25. *'Ma mõtlesin, et parem ongi... läbi rääkida.'* (186. lpp.) *läbi rääkima* 'pārrunāt',
apspriest'; 'aprunāties'

'Es izlēmu, ka būs labāk.. **aprunāties**' (235. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

26. *'See hoiabki mehi koos ja viib meid pasalaukast läbi.'* (192. lpp.) *läbi viima* 'vest'
(cauri); 'īstenot'

'Tas arī satur vīrus kopā un **izvedīs** mūs **cauri** šai sūdu bedrei.' (243. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs ar prefiksu + adverbs.

Jāņem vērā tas, ka lietots prefikss *iz-* lai uzsvērtu darbības perfektivitāti.

3.6. Piemēri ar *maha*

Maha ir igauņu valodas adverbs, kurš latviešu valodā tulkojams kā 'zemē', 'lejā' (virz.); 'zemē', 'augsnē' (virz.); 'nost' (virz.); 'galā', kā arī tam atbilst prefikss *no-*. Lai gan šis adverbs abstraktā nozīmē norāda uz vietu, igauņu valodā tas tiek bieži lietots lai apzīmētu darbības perfektivitāti. Atvasināts no igauņu valodas vārda *maa* 'zeme'.

27. *Ülejäänutel lõigati ninad küljest ja raiuti jalad altpoolt põlvi maha.* (50. lpp.)

maha raiuma 'nogāzt', 'nocirst' (lejā); 'nocirst' (pavisam)

Pārējiem nogriezti deguni un lejpūs ceļgaliem **nocirstas** kājas. (62. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Teikumā ir vēl viena savienojuma verba konstrukcija *küljest lõikama* 'nogriezt'.

Verbam pievienots prefikss *no-*, lai uzsvērtu darbības perfektivitāti.

28. *Mäenõlvadel varitsevates paganates oli piiskopi liikumine tähelepanu äratanud, ja ära oodanud, mil isand Adémar muula seljast maha ronis ning okkaliste põdsaste varju suundus [...] (56. lpp.) maha ronima* 'norāpties' (aut. tulk.)

Nogāzēs uzglūnošie pagāni bija pamanījuši bīskapa pārvietošanos, un, nogaidījuši, kad Ademāra kungs, **norāpies** no mūļa muguras, devās uz ērkšķainu krūmu pavēni [...] (70. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Verbam pievienots prefikss *no-*, lai uzsvērtu darbības perfektivitāti.

29. Nad **paiskasid** piiskopi jalust **maha**, rebisid tal riided seljast ja peksid teda jalgadega. (56. lpp.) *maha paiskama* ‘nogāzt’, ‘nosviest’

Notrieca bīskapu gar zemi, rāva viņam nost drānas un spārdīja kājām. (70. lpp.)
Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Tulkotājs izvēlējies lietot tēlaināku vārdu ‘triekt’, nevis ‘gāzt’. Verbam pievienots prefikss *no-*, lai uzsvērtu darbības perfektivitāti.

30. [...] *nende hobused olid kōhnad ja kerged ning oma esimese vārskuse juba maha jooksnud.* (60. lpp.) *maha jooksma* ‘noskriet’; ‘skrienot nogāzt’; ‘tecēt zemē’
[...] viņu zirgi bija kārni un viegli, un savu pirmo svaigumu jau **noskrējuši** (75. lpp.)
Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Verbam pievienots prefikss *no-*, lai uzsvērtu darbības perfektivitāti.

31. *Isegi vāikese lahingu olid nad jōudnud basileuse teenistuses olevate turkopolidega maha pidada.* (68. lpp.) *maha pidama* ‘noturēt’ (sar.)

Pat mazu kauju paspējuši **noturēt** ar turkupoliem, kas bija basileja dienestā (85. lpp.)
Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Verbam pievienots prefikss *no-*, lai uzsvērtu darbības perfektivitāti.

32. *Ainult kōik terariistad tuli maha jātta, isegi noad, milleta viisakas inimene sōogilauas lābi ei saa.* (68. lpp.) *maha jātma* ‘atmest’; ‘pamest’; ‘atsacīties’; ‘atstāt’

Tikai bija **jāatstāj** visi duramie, pat naži, bez kuriem pieklājīgs cilvēks nevar iztikt pie galda. (85. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu (+ vajadzības izteiksmes prefiksu - *jā*, kuru pieprasa *tulema*).

Latviešu atbilde ir ar prefiksu *at-* nevis ar *maha* raksturīgo *-no* (šis prefikss šajā gadījumā nav iespējams). Jāpiebilst, ka igauņu valodā *jātma* arī bez palīgadverba nozīmē ‘atstāt’.

33. *See, kes vaatab ja kes pilku maha ei löö.* (72. lpp.) *maha lööma* ‘nosist’, ‘notriekt’, ‘nolaist’; ‘nosist’(sar.)

Tas, kurš skatās un **nenodur** acis (90. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu (+ nolieguma prefiksu *-ne*, kuru pieprasa *ei*).

Tulkotājs izvēlējis tēlaināku verbu *nodurt*. Ja tiek runāts par acīm, pareizs tulkojums būtu arī ar ‘nolaist’.

3.7. Piemēri ar *mööda*

Mööda ir igauņu valodas adverbs, kurš var darboties arī kā postpozīcija vai prepozīcija. Līdzīgi kā vairāki citi adverbi, avotā vairāk *mööda* pildīja tieši adpozīcijas funkciju. Latviešu valodā adverbs *mööda* tulkojams kā ‘garām’ un ‘garām’, ‘neveiksmīgi’ (sarunvalodā).

34. ‘*Olen vana mees, kel on ainult kaks soovi: oma järelejäänud elupäevad Issandat teenides mööda saata [..]*’ (45. lpp.) *mööda saatma* ‘pavadīt’ (konkrētu laiku)
‘Esmu vecs vīrs, kam ir tikai divas vēlēšanās: savas atlikušās mūža dienas **aizvadīt**, kalpojot Kungam [..]’ (56. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Igauņu valodā *mööda saatma* tiek lietots abstraktā nozīmē, un latviešu valodā burtisks tulkojums nav iespējams.

35. *[..] olid petšeneegid meist mööda sööstnud ja alla orgu kadunud.* (61. lpp.) *mööda sööstma* ‘brāzties garām’, ‘traukties garām’ ‘drāzties garām’ (aut. tulk.)
[..] pečeņegi bija **padrāzušies** mums **garām** un pazuduši lejā ielejā. (76. lpp.)
Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija verbs ar prefiksu + adverbs.

Līdzīgi kā gadījumos ar citiem retāk izmantotiem vārdiem, arī *mööda sööstma* un nākamais piemērs *mööda tuhisema* vārdnīcā nav pieejami gatavu šķirķļu veidā. Latviešu valodas tulkojumā verbam pievienots prefikss *pa-*, lai uzsvērtu darbības perfektivitāti.

36. *Mees kallutas end osavalt külje peale ja löök tuhises mööda.* (98. lpp.) *mööda tuhisema* ‘šalkt garām’, ‘brāzties garām’ (aut. tulk.)
Vīrietis izveicīgi paliecās uz sāniem un sitiens **aizšņācās** garām. (122. lpp.)
Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija verbs ar prefiksu + adverbs.

Latviešu valodas tulkojumā verbam pievienots prefikss *aiz-*, lai uzsvērtu darbības perfektivitāti.

3.8. Piemēri ar *otsa*

Otsa ir igauņu valodas adverbs, kurš var darboties arī kā postpozīcija. Latviešu valodā adverbs *otsa* tulkojams kā ‘uz’, ‘virsū (virz.)’ un ‘galā’, ‘cauri’. Neviens no atrastajiem savienojuma verba piemēriem ar palīgadverbu *otsa* igauņu-latviešu vārdnīcā nav pieejams gatava šķirkļa veidā.

37. *Nagu koer, kes kuuleb hellitlevaid sõnu, aga kes ei suuda sellest hoolimata oma isandale otsa vaadata.* (52. lpp.) *otsa vaatama* ‘skatīties virsū’ (aut. tulk.)

Kā suns, kas dzird glāsmainus vārdus, taču par spīti tam nespēj **paraudzīties** uz savu saimnieku. (64. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

38. *Mulle jooksis otsa paks ammukütt, üks jalg kinni kängitsetud, teine paljas.* (96. lpp.) *otsa jooksma* ‘skriet virsū’ (aut. tulk.)

Man **virsū skrēja** resns stopnieks, viena kāja apauta, otra basa. (120. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Tieša atbilde latviešu valodā.

39. *‘Mis siis, kui me uskmatutele valges otsa koperdame’* (188. lpp.) *otsa koperdama* ‘steberēt virsū’ (aut. tulk.)

‘Ko tad, ja mēs neticīgajiem **uzskriesim** gaismā?’ (237. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

3.9. Piemēri ar *sisse*

Sisse ir igauņu valodas adverbs, kurš var darboties arī kā postpozīcija. Latviešu valodā adverbs *sisse* tulkojams kā ‘iekšā’ (virz.).

40. *Mu kaaslane hingas sügavalt sisse ja asetas kaks sõrme suhu, veri valgus talle näkku [..]* (33. lpp.) *sisse hingama* ‘ieelpot’.

Mans biedrs dziļi **ieelpoja** un iebāza mutē divus pirkstus, seja pieplūda asinīm [..]
(38.lpp)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

41. *Võtsin asendi sisse* (35. lpp.) *sisse võtma* ‘ieņemt’; ‘iekļaut’; ‘iedzert’; ‘uzsūkt’;
‘iešūt’.

Nostājos pozīcijā (43. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Tulkotājs izvēlējies lietot atšķirīgu verbu, kurš kontekstā iederas.

42. *Võib-olla oli see Issanda karistus mu patuse eluviisi eest või olin lihtsalt endale
midagi sisse söönud.* (55. lpp.) *sisse sööma* ‘ieēst’

Varbūt tas bija Kunga sods par manu grēcīgo dzīvi, varbūt biju ko aplam **ieēdis**.

(68.lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

43. *Lõikad sisse, assaraisk, verd lahmab, aga valu tuleb alles hiljem.* (55. lpp.) *sisse
lõikama* ‘iegriezt’ (aut. tulk.)

Iegriez, katevijupis, asinis izšļācas, tak sāpes parādās tikai vēlāk. (69.lpp)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

44. *Mässisin mantli endale ümber ja üritasin end võimalikult mugavalt sisse seada.*
(58. lpp.) *sisse seadma* ‘iekārtot’, ‘iekārtoties’ ‘ieviest’.

Ietinos apmetnī un centos **iekārtoties** pēc iespējas ērti (72. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

45. *Hinge kinni hoides astusin ma Kuldväravast sisse.* (70. lpp.) *sisse astuma* ‘ieiet’;
‘iestāties’

Elpu aizturējis, **iegāju** pa zelta vārtiem (87. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

46. *Mesasja me eile küll endale sisse kallasime*’ (82. lpp.) *sisse kallama* ‘ieliet’;
‘iebērt’

‘Ar ko gan mēs vakar esam **piemetušies**’ (103. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu. Tulkojumā izmantots sarunvalodas vārds, burtisks tulkojums būtu: ‘Ko gan mēs vakar sevī **ielejām iekšā**’.

47. [...] *kuidas meie juhid Le Puy piiskopiga eesotsas väravate vahelt **sisse ratsutasid***.

(109. lpp.) *sisse ratsutama* ‘iejāt iekšā’ (aut. tulk.)

[...] kā pa vārtiem **iejāj** mūsu vadoņi ar Pijas bīskapu priekšgalā. (137. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Tāpat kā piemērā nr. 8., arī šajā gadījumā savienojuma verbs (kura sastāvā ir *ratsutama* ‘jāt’) nav atrodams vārdnīcā kā gatavs šķirklis.

48. ‘*Midagi sellist, mis seda va kõlisevat **sisse tooks***.’ (264. lpp.)

‘Kaut ko tādu, kas **ienestu** to pašu, zin, skanošo.’ (338. lpp.) *sisse tooma* ‘ienest’, ‘ierīkot’; ‘ieviest’; ‘importēt’.

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

3.10. Piemēri ar *vastu*

Vastu ir igauņu valodas adverbs, kurš var darboties arī kā postpozīcija vai prepozīcija. Avotā lietots visai plaši gan savienojuma verbos, gan arī kā adpozīcija. Latviešu valodā adverbs *vastu* tulkojams kā ‘pretī’, ‘pretim’; ‘pret’; ‘uz’.

49. *Kõigele lisaks hukati seal rahvale meeleheaks ametnikke, kes ei suutnud kulla*

*kõlinala **vastu panna*** (73. lpp.) *vastu panema* ‘pretoties’; ‘izturēt’; ‘likt pretī’

Turklāt ļaudīm par izpriecu tur ar nāvi tika sodīti ierēdņi, kas nespēja **pretoties** zelta šķindai. (92. lpp)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs. Verbs *pretoties* sevī ietver pretdarbības semantisko nozīmi, tādēļ prefiksa pievienošana nav nepieciešama (un nemaz nav iespējama).

50. ‘*On suur au teid **vastu võtta** ja võõrustada.*’ (77. lpp.) *vastu võtma* ‘saņemt’;

‘pieņemt’, ‘uzņemt’; ‘pieņemt’, ‘atzīt’, ‘uztvert’, ‘sagaidīt’

Ir liels gods jūs **pieņemt** un sveikt (97. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

51. *Veel mõne tunni eest eraldi seisnud elemendid olid moodustanud üheainsa ürgaine, mis pidi taevastele jõududele **vastu seisma**.* (81. lpp.) *vastu seisma* ‘pretoties’, ‘stāties pretī’; ‘iebilst’

Elementi, kas vēl pirms dažām stundām atradās katrs par sevi, bija izveidojuši vienu vienīgu pirmvielu, kam vajadzēja **stāties pretī** debesu spēkiem. (102. lpp.)
Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Tieša atbilsme latviešu valodā.

52. *‘Kuigi **vastu panevad** nad hästi, seda tuleb küll öelda.’* (90. lpp.) *vastu panema* ‘Tiesa, **pretī** viņi **turas** labi, neko nevar teikt’ (111. lpp.) ‘pretoties’; ‘izturēt’; ‘likt pretī’

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs. (sal. ar piemēru nr. 49)

Tulkotājs izvēlējies lietot literārāku variantu *stāties pretī*, nevis burtiskāku konstrukciju *likt pretī*.

53. *‘Toulouse!’ **hüüdis** Dieter **vastu** ja lõikastorkasraius üheainsa liigutusega.’* (98. lpp.) *vastu hüüdma* ‘atsaukties’

‘Tulūza!’ **atkliedza** Dīters un ar vienu kustību šķēladūraccirta. (122. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Tulkotājs izvēlējies lietot vārdu *atkliegt*, kurš teikuma kontekstā iederas labāk.

54. *Vāhe oli neid, kes julgesid meile **vastu astuda**.* (103. lpp.) *vastu astuma* ‘stāties pretī’; ‘nākt pretī’

Maz bija tādu, kas mums uzdrīkstējās **stāties pretī**. (128. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Tieša atbilsme latviešu valodā.

55. *Ühel sügisesel pärastlõunal, kui ma oma tavapärastelt käikudelt naasin, **tuli** mulle metsarajal **vastu** nälginud välimusega noor mees.* (103. lpp.) *vastu tulema* ‘nākt pretī’; ‘būt priekšā’; ‘izpalīdzēt’

Kādā rudenīgā pēcpusdienā, kad atgriezos no ierastajām pastaigām, man pa meža taciņu **pretī nāca** jauns, pēc skata izbadējies vīrietis. (130. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Tieša atbilsme latviešu valodā.

56. *Kuidas üks surnu sinu arvates viimsepäevale vastu näeb minna, kui ta peakolu nagu suvekõrvitsat kaenla all kantakse?* (104. lpp.) *vastu minema* ‘iet pretī’, ‘doties pretī’

Kā lai viens mirušais, tavuprāt, redz **doties pretī** pastarajai dienai, ja viņa galvaskauss tiek nēsāts padusē kā ķirbis? (130. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Tieša atbilde latviešu valodā.

3.11. Piemēri ar *vālja*

Vālja ir igauņu valodas adverbs, kurš latviešu valodā tulkojams kā ‘ārā’, ‘laukā’ (virz.) un ‘līdz’. Piemēru analīzē atklājās, ka igauņu savienojuma vārdiem, kuru sastāvā ir *vālja*, latviešu valodā atbilst arī prefiksi *iz-* un *aiz-*.

57. *Iga kord tundus see lõplik, aga alati saabus uusi lahkumisi, erinevaid, üksteisest vālja kasvavaid, kestvaid.* (42. lpp.) *vālja kasvama* ‘izaugt’, ‘izveidoties’; ‘augt ārā’

Ik reizi tā šķita galīga, taču aizvien pienāca jaunas aiziešanas, tās bija dažādas, pastāvīgas, **izauga** cita no citas. (53. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

58. *Teekond, mis sind ees ootab, võib sind vālja viia kaugemale, kui sa arvatagi oskad.* (45. lpp.) *vālja viima* ‘izvest’; ‘iznest’; ‘vest ārā’

Ceļš, kas tev priekšā, var **aizvest** tālāk, nekā tu spēj iedomāties. (56. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

59. *Pooltel neist kaskis ta silmad vālja torgata ja kaled otsast raiuda* (50. lpp.) *vālja torkama* ‘durt ārā’, ‘izdurt’ (aut. tulk.)

Pusei no tiem viņš līcis **izdurt** acis un nocirst rokas (62.lpp)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

60. *‘Arge enne nina vālja pistke, kui ma märku annan.’* (59. lpp.) *vālja pistma* ‘izdurt’, ‘izbakstīt’; ‘bāzt ārā’

‘Degunus **ārā nebāzt**, pirms būšu devis zīmi ’ (73. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs (ar nolieguma prefiksu *-ne* kuru pieprasa *ārge*) + adverbs.

Tieša atbilde latviešu valodā.

61. *Nad ähvardasid vahtidel kohapeal soolikad **välja lasta** ja teistele hirmuks linnatänavaile vedelema jätta.* (69. lpp.) *välja laskma* ‘izlaist’; ‘izgatavot’, ‘izdot’; ‘izlaist’ (par apģērbu)

Viņi draudēja uz vietas **izlaist** sargiem zarnas un citiem par biedinājumu atstāt mētājamies pilsētas ielās (85. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

62. *Kui lind keha püstloodis **välja sirutab** ja tiivad selja taha viib [..]* (79. lpp.) *välja sirutama* ‘izstiept’, ‘pastiept’, ‘izbāzt’; ‘iztaisnot’, ‘atliekt’; ‘pastiept’, ‘pasniegt’
Kad putns **izstiepj** ķermeni svērtēniski un spārnus papleš aiz muguras [..] (100. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

3.12. Piemēri ar *üle* un *üles*

Adverbs *üle* igauņu valodā var darboties arī kā adpozīcija. Latviešu valodā tulkojams kā ‘pāri’; ‘vairāk’; tam atbilst arī prefikss *pār-*. Adverbs *üles* latviešu valodā tulkojams kā ‘augšā’ un ‘augšup’. Piemēru analīzē atklājās, ka šim igauņu adverbam tā tiešajā nozīmē latviešu valodā atbilst arī prefikss *uz-*. Adverbi *üle* un *üles* minēti vienā apakšnodaļā, jo igauņu valodā abstraktākā nozīmē tie raksturo darbības vietu (*üle*), virzienu (*üles*), kas saistās ar augstu (augstāku) atrašanās vietu.

63. *Võib-olla andis lahkumine tarkuse hinnata seda, millest pilk enamasti **üle libistab**.* (43. lpp.) *üle libistama* ‘slīdēt pāri’ (aut. tulk.)

Varbūt aiziešana deva gudrību novērtēt to, kam skatiens lielākoties **pārslīd pāri** (53. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs ar prefiksu + adverbs.

Tulkotājs pievienojis verbam prefiksu. Šajā gadījumā prefiksu var arī atņemt, nekaitējot saturam.

64. *Jäi **üle** ainult tuld võtnud voluumenit mööda edasi minna.* (55. lpp.) *üle jääma* ‘atlikt’, ‘palikt’ (pāri); ‘pāriet’, ‘mitēties’

Atlika vien doties uz priekšu pa uzliesmojušo rakstu rulli (68. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Šajā gadījumā burtiskāks tulkojums *palikt pāri* nederētu, jo tiek runāts par abstraktu stāvokli.

65. *Marmorplaadid moodustasid kōige eripārasemaid mustreid ja*

*vārvikombinatsioone: purpursed triibud **lāksid üle** suitsukarva laineteks [..]* (72.

lpp.) *üle minema* ‘pāriet’, ‘šķērsot’; ‘pāriet’ (mainoties); ‘pārvērsties’; ‘pāriet’, ‘pārstāt’

Marmora plāksnes veidoja visneparastākos rakstus un krāsu kombinācijas: purpura svītras **pārgāja** dūmu krāsas viļņos [..] (89. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

66. ‘[..] *ja et ta kunagi nōrkust ei tohi **ūles nāidata** ja et ta ei nāita ka.*’ (50. lpp.) *ūles nāitama* ‘parādīt’; ‘izrādīt’

‘[..] un ka nekad nedrīkst **izrādīt** vājumu, un ka viņš neizrāda arī.’ (62. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Igaunu valodā tāda paša nozīme ir arī savienojuma verbam *vālja nāitama*, kurš no latviešu valodas skatu punkta izklausās loģiskāks lietotā palīgadverba dēļ.

67. [..] *kas ka minu nimi raamatusse **ūles tāhendatakse** ja mida peaksin ma selleks tegema.* (55 lpp.) *ūles tāhendama* ‘piezīmēt’, ‘pierakstīt’, ‘norādīt’

[..] vai grāmatā tiks **ierakstīts** arī mans vārds un kas man tādēļ būtu jādara. (68. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Tulkotājs izvēlējies verbam pievienot citu prefiksu teikuma konteksta dēļ.

68. **Ronite** *ōōsel **ūles** kindlusesse ja seate ennast valmis.*’ (57. lpp.) *ūles ronima* ‘rāpties augšā’ (aut. tulk.)

‘Naktī **uzrāpsieties augšā** cietoksnī un sagatavosieties.’ (70. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs ar prefiksu + adverbs.

Tulkojumā lietots gan adverbs, gan verba prefikss. Šajā gadījumā prefiksu var arī atnest, nekaitējot saturam.

69. *Keegi pillas ammu maha ja kiirustas seda **üles korjama**.* (60. lpp.) *üles korjama*
'pacelt' (augšā); 'uzņemt', 'savākt'

Kāds nometa stopu un steidzās to **pacelt**. (74. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

70. *Meil kästi oma laager Marmortorni ja Kuldvārava vahele **üles lüüa**.* (68. lpp.) *üles lüüma*
'piesist', 'piestiprināt'; 'uzsist', 'sacelt', 'sakult'; 'pacelt' (augšup); 'uzcirst',
'uzcelt', 'uzsliet'.

Mums nometni lika **uzsliet** starp Marmora torni un Zelta vārtiem. (85. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

71. *'Siga **leiab** pori ka otsimata **üles**'* (74. lpp.) *üles leidma* 'atrast'

'Cūka dubļus **atrod** bez meklēšanas.' (93. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Verbs *leidma* igauņu valodā arī bez palīgadverba nozīmē 'atrast'. Šajā gadījumā burtisks tulkojums 'atrod augšā' nekādi neiederas.

72. *Mehed hakkasid end **üles ajama**, käskimata, pelgalt tema nägemisest.* (82. lpp.)
üles ajama 'celt augšā'; 'celt', 'modināt'; 'rakt', 'art'; 'blīst'

Vīri sāka **slieties kājās**, bez pavēles, tikai viņu ieraudzījuši vien (103. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + lietvārds lokatīvā.

Šeit iespējams arī burtiskāks tulkojums *slieties augšā* vai *celties augšā*, tādējādi saglabājot verba + adverba konstrukciju latviešu valodas versijā.

73. *'Vaata, kuidas türklased ballista 'd **üles on seadnud**,' ütles Dieter.* (89. lpp.) *üles seadma*
'ierīkot', 'uzstādīt', 'novietot'; 'izvirzīt', 'uzdot'

'Pavej, kā turki **uzstādījuši** ballistas,' sacīja Dīters. (111. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

74. *Ta **tunnistas üles**, et ta on türklaste salakuulaja, nagu oli seda olnud ka ta kaaslane.* (93. lpp.) *üles tunnistama* 'atzīt', 'atzīties'

Viņš **atzinās**, ka ir turku spiegs un ka tāds bijis arī viņa biedrs. (116. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Igauņu valodā verbs *tunnistama* arī bez palīgadverba nozīmē ‘atzīt’, tomēr ne atzīties, tāpat šajā gadījumā palīgadverbs uzsver darbības perfektivitāti. Latviešu valodā šajā gadījumā prefixss verbam jāpievieno obligāti.

75. *‘Pooge üles,’ heitis isand Charles. (94. lpp.) üles pooma* ‘pakārt’

‘Pakariet,’ izmeta Šarla kungs. (118. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefixsu.

Igauņu valodā verbs *pooma* arī bez palīgadverba nozīmē ‘pakārt’.

76. *Tegime tule üles ja üritasime end raja kohal kõrguval kaljueendil võimalikult mugavalt sisse seada. (101. lpp.) üles tegema* ‘saklāt’; ‘iekurt’, ‘sakurt’

Iekūrām uguni un centāmies pēc iespējas ērti iekārtoties uz klints izvirzījuma, kas slējās virs takas. (127. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefixsu.

Idiomātisks savienojums. Igauņu valodā verbs *tegema* tiek lietots, lai apzīmētu darbību – ‘darīt’; ‘taisīt’; ‘rīkoties’ u. tml. Burtisks tulkojums iederas tikai latviešu sarunvalodā (‘taisīt augšā’).

77. *Samal õhtul otsisin abti üles ning jutustasin talle, mis minuga juhtunud oli. (104. lpp.) üles otsima* ‘sameklēt’, ‘uzmeklēt’

Tajā pašā vakarā **uzmeklēju** abatu, un izstāstīju, kas ar mani bija noticis. (131. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefixsu.

78. *Nad haaravad jalustest ja vaatavad ratsanikele alt üles. (244. lpp.) alt vaatama* ‘skatīties’ (aut. tulk.)

Viņi ķeras pie kāpšļiem un **skatās** uz jātniekiem no lejas uz augšu. (310. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietota konstrukcija: verbs + adverbs.

Šajā piemērā jāpievērš uzmanība tam, ka teikumā lietoti divi adverbji: *no lejas uz augšu*, tādēļ šis piemērs tiek izmantots arī pie *alt*.

3.13. Piemēri ar *üumber*

Ümber ir igauņu adverbs, kurš darbojas arī kā prepozīcija vai postpozīcija. Adverbs *üumber* latviešu valodā tulkojams kā ‘galā’ un ‘apkārt’.

79. **Mässisin** mantli endale **üumber** ja üritasin end võimalikult mugavalt sisse seada.

(58. lpp.) *üumber mässima* ‘ietīties’ (aut. tulk.)

Ietinos apmetnī un centos iekārtoties pēc iespējas ērti (72. lpp.)

Latviešu val. tulkojumā lietots verbs ar prefiksu.

Šajā gadījumā burtisks tulkojums *tīt apkārt* neiederas.

80. **Pöörasin üumber** ja nägin lähenevat Dieterit, kes talutas paitseidpidi kahte hobust.

(99. lpp.) *üumber pöörama* ‘apgriezt’, ‘apvērst’; ‘griezties apkārt’, ‘apgriezties’;
‘pievērst ticībai’

Pagriezos riņķī un ieraudzīju nākam Dīteru, kurš aiz iemauktiem veda divus zirgus. (125. lpp.)

Latviešu valodas tulkojumā lietota konstrukcija: verbs ar prefiksu + lietvārds
lokatīvā apstākļa nozīmē.

Tulkotājs izvēlējies lietot konstrukciju ar lietvārdu lokatīvā apstākļa nozīmē. Šajā
gadījumā der arī burtisks tulkojums (tieša atbilde) *griezties apkārt*.

SECINĀJUMI

Savienojuma verba pētīšanas un definēšanas aizsākumi igauņu valodniecībā ir meklējami salīdzinoši nesen – tikai pagājušā gadsimta pirmajā pusē un vidū. Balstoties uz teorētiskajā daļā aplūkoto materiālu var secināt, ka igauņu valodā savienojuma verbi visplašāk tiek lietoti, lai izteiktu lokalitāti (it sevišķi, virzības kontekstā), kā arī perfektivitāti. Verba un adverba kombinācijas ir ļoti dažādas, adverbs šajās kombinācijās verbam pievieno kādu niansi, bet verbs sevī ietver savienojuma galveno nozīmi. Šis faktors ir rosinājis igauņu valodniekus nodalīt savienojuma verbus no izteicieniem un vārdu virknes. Semantiski līdzīgi verbi tipiski saistās ar semantiski līdzīgiem adverbiem. Dažos gadījumos savienojuma verbs veido t.s. neregulāros jeb idiomātiskos savienojumus, iegūstot jaunu semantisko nozīmi. Igauņu valodniecībā savienojuma verbu uzskata par sintaktisku veselumu, tomēr ir jāņem vērā, ka teikumā šādas konstrukcijas var būt ļoti līdzīgas arī adpozīcijas un lietvārda kombinācijai.

Latviešu valodniecībā ir veikti pētījumi igauņu savienojuma verba sakarā jau kopš J. Endzelīna laikiem. Tā kā igauņu un latviešu valodas ir ietekmējušas viena otru, ir vērojamas šķietamas paralēles starp savienojuma verbu un līdzīgām konstrukcijām latviešu valodā, tomēr nav pamata uzskatīt, ka šīs konstrukcijas latviešu valodā būtu aizgūtas. Dažkārt var novērot semantisku līdzību starp savienojuma verba konstrukciju igauņu valodā un līdzīgām konstrukcijām latviešu valodā. Jāņem vērā arī tas, ka minētās konstrukcijas ir biežāk sastopamas latviešu valodas lībiskajā dialektā un latviešu valodā ir plašāk lietotas un dažādākas nekā lietuviešu valodā.

Balstoties uz darba teorētiskajā daļā aplūkoto materiālu, var secināt, ka no latviešu valodas skatu punkta situācija ir daudz sarežģītāka, jo igauņu valodas savienojuma verbam latviešu valodā ir vairākas atbilstmes, no kurām katra rosina valodniecības jautājumus. Igauņu valodā perfektivitātes izteikšanai izmanto savienojuma verbus, kamēr latviešu valoda izrāda tendenci perfektīvas darbības apzīmēšanai lietot verbu, pievienojot tam prefiksu. Tas pats, kaut gan mazākā mērā, attiecas uz lokalitāti (novietojumu, virzienu, orientāciju) Prefiksa pievienošana verbam latviešu valodā var apzīmēt arī divveidu darbību (ne pabeigtu, ne nepabeigtu) Latviešu valodā iespējams arī diezgan brīvi variēt ar prefiksiem atkarībā no komunikatīvās situācijas un darbības interpretācijas, prefiksi var būt polisemantiski un atbilst dažādiem vietas adverbiem. Verba un adverba konstrukcijas latviešu valodā var

izteikt gan perfektīvo, gan imperfektīvo aspektu, kā arī iegūt frazeoloģisku nozīmi. Dažos gadījumos šādās konstrukcijās adverbu ir iespējams aizvietot ar lietvārdu lokatīvā.

Empīriskajā analīzē atklājās, ka igauņu savienojuma verbi latviešu valodā var tikt izteikti 6 dažādos veidos, kuros bieži tika uzsvērtas dažādas nianšes. No 80 igauņu valodas savienojuma verba konstrukcijām šķietami vistuvākā konstrukcija latviešu valodā – bezpriedēkļa verbs + adverbs igauņu savienojuma verbam atbilst tikai 16, 25% piemēros (13 no 80). Kopā ar līdzīgu konstrukciju – verbs ar prefiksu + adverbs šīs konstrukcijas veido tikai 23, 75% jeb mazāk par ceturto daļu no visām atbilsmēm. Lielākajai daļai piemēru – 67% jeb (54 no 80) latviešu valodā atbilst verbs ar prefiksu. Igauņu valodā palīgadverbi savienojuma verbos ļoti bieži norāda uz perfektivitāti vai virzību, tāpēc latviešu valodas tulkojumā verbam ir jāpievieno prefikss, kurš attiecīgi apzīmētu darbības pabeigtību vai virzienu. Tādējādi apstiprinājās teorijas daļā minētais, ka latviešu valodā perfektivitātes izteikšanai vērojama tendence verbam pievienot prefiksu. Novērotas arī variācijas ar prefiksiem: tie, nekaitējot, kontekstam, pievienoti vai valodu semantisko īpatnību dēļ mainās uz citiem – kuri igauņu valodas piemēram neatbilst tieši, bet latviešu valodā ir nepieciešami. 3,75% (3 no 80) gadījumos atbilst tikai verbs, 5% gadījumos – verba konstrukcija ar lietvārdu (2 gadījumos verbs ar lietvārdu lokatīvā un vēl 2 gadījumos – verbs ar lietvārdu lokatīvā apstākļa nozīmē).

Balstoties uz empīrisko analīzi var secināt, ka savienojuma verba atbilsmes latviešu valodā ir dažādas un visai atšķirīgas no igauņu valodas. Problēmas valodas apgūvē, tulkošanā u.tml. var radīt ne tikai idiomātiskie savienojumi, kuros savienojuma verbs maina nozīmi, bet arī plašais prefiksu, kā arī dažādo verba konstrukciju lietojums latviešu valodā.

LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti:

1. Aleksejev, Tiit 2008. *Palveränd: lugu esimesest risticõjast*. Tallinn: Varrak
2. Aleksejvs, Tīts 2013. *Svētceļojums: Stāsts par pirmo krusta karu* (tulkojusi Maima Grīnberga) Rīga: Mansards

Teorētiskā literatūra:

3. Auziņa I., Breņķe I., Grigorjevs J., Indričāne I., Ivulāne B., Kalnača A., Lauze L., Lokmane L., Markus D., Nītiņa D., Smiltiece G., Valkovska B., Vulāne A. 2013. *Latviešu valodas gramatika* Rīga: LU Latviešu valodas institūts
4. Boiko, K., 2001. *Linguistica Lettica 8* Rīga: LU Latviešu valodas institūts (180 – 194)
5. Dimiņš, D. 2017: *Dažas latviešu valodas verbu konstrukcijas ar priedēkļa dubultojumu ar prievārdu vai apstākļa vārdu* (63– 74)
6. Erelt, M., Kasik, R., Metslang, H., Rajandi, H., Ross, K., Saari, H., Tael, K., Vare, S. 1993. *Eesti keele grammatika 2. süntaks* Tallin: Eesti TA Eesti Keele Instituut
7. Erelt, M., Hennoste, T., Lindström, L., Metslang, H., Pajusalu, R., Plado, H., Veismann, A., 2017. *Eesti keele süntaks*
8. Ernštreits, V., Muzikante, M., Grīnberga, M. 2015. *Igauņu–latviešu vārdnīca*. Rīga, Tallin: Latviešu valodas aģentūra
9. Hasselblatt, C., 1990: *Das Estnische Partikelverb als Lehnübersetzung aus dem Deutschen* Weisbaden: Otto Harrassowitz
10. Horigučī, D., 2016: *Priedēkļa un adverba atbilsme konstrukcijā ‘bezpriedēkļa verbs + adverbs’ latviešu valodā* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds (31–41)
Horigučī, D., 2017 *Laika akuzatīva un lokatīva opozīcija un aspekts latviešu valodā* (70 – 78)
11. Kalnača, A. 2017. *The construction non- prefixed verb+ spatial adverb in Latvian* (79 – 95)
12. Muuk E. 1938. *Verbide ja verbaalnoomenite kokkukirjutamisest*
13. Rätsep Huno *Eesti keele lihtlausete tüübid*, Eesti NSV TA Emakeele Seltsi toimetised 12. Tallinn: Valgus.

ee-lv.lv/lv Igaņu-latviešu vārdnīca [tiešsaiste]. [skatīts 20.03.2018.–24. 05. 2018]
pieejams: <http://www.ee-lv.lv/lv>

termini.lza.lv/ Akadēmiskā terminu datubāze [tiešsaiste]. [skatīts 19.02.2018.–24. 05.
2018] pieejams: <http://termini.lza.lv/>

letonika.lv/ Apstākļa vārdi (adverbi) [tiešsaiste]. [skatīts 19.02.2018.–24. 05. 2018]
pieejams:

<https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?cid=973423&r=36&lid=973423&q=&h=0>

Bakalaura darbs "SAVEINOJUMA VERBS IGAUŅU VALODĀ UN TĀ
ATBILSMĒ LATVIEŠU VALODĀ" izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu es apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā
norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Krišjānis Strikaitis 01.06.2018

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Mag. hum. zin. Ērika Krautmane01.06.2018

Recenzents: mag. filol. Emīlija Mežale

Darbs iesniegts Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļā 01.06.2018

Dekāna pilnvarotā persona: lietvede Ērika Krautmane

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

15.06.2018. prot. Nr. 1 Vērtējums.....

Komisijas sekretāre: lektore Svetlana Koroļova.....